

Staatsterreur of contraterrorisme?

Clandestien overheids geweld in de strijd tegen
de IRA en de ETA

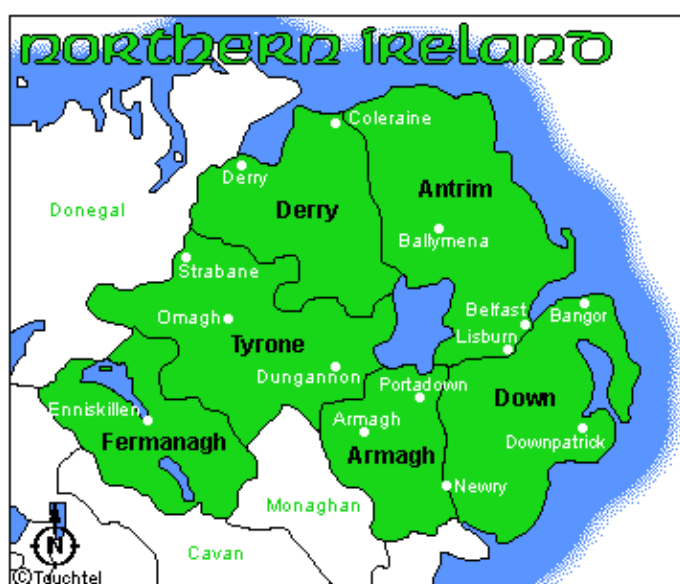

Geschreven door: Robin Bruggeman
Studentnummer: 3006212
Begeleider: Prof. Dr. B.G.J. de Graaff

Master 'Internationale Betrekkingen in Historisch Perspectief'
Universiteit Utrecht, Faculteit Geesteswetenschappen
April 2011

Inhoud

Inleiding	3
The Irish Republican Army: de Noord-Ierse kwestie, The Troubles en het conflict met de Britten	10
Euskadi Ta Askatasuna: een vrij Baskenland en de strijd tegen Spanje	21
De ethische kant van contraterrorisme	33
Brits en Spaans contraterrorisme: leger, politie en veiligheidsdiensten versus het nationalistisch terrorisme	37
Brits clandestien geweld tegen de IRA: supergrasses, de SAS en shoot-to-kill	46
De 'vuile oorlog' van de socialisten: de GAL in Frans-Baskenland	56
Conclusie	67
Bibliografie	72

Inleiding

Wie het regenachtige Noord-Ierland en haar grauwe steden Belfast en Derry vergelijkt met het zonnige Baskenland en steden als San Sebastian en Bilbao zal op het eerste gezicht weinig overeenkomsten vinden. Op cultureel, sociaal en geografisch gebied lijken de verschillen enorm. Het leven in Baskenland speelt zich vooral af op het platteland en op straat. Het gebied staat bekend om haar keuken en is een populaire vakantiebestemming met een aantal geliefde badplaatsen en stranden. Wie aan Ierland denkt, denkt in eerste instantie aan whiskey, Guinness en rugby en de mooie natuur. Voor het mooie weer hoeft men echter niet naar Ierland en de keuken op de Britse eilanden staat ook niet bekend vanwege haar smakelijke eten. Toch is er een duidelijk verwantschap tussen beide regio's waar te nemen; zowel Noord-Ierland als Baskenland heeft een geschiedenis van nationalistisch terrorisme. De Baskische beweging ETA is er op uit om een onafhankelijk Baskenland te stichten. Voor de Noord-Ierse IRA gaat het niet zozeer om autonomie, maar om een verandering van gezag. Zij wil dat Noord-Ierland zich aansluit bij de rest van Ierland en niet langer onder de autoriteit van de Britse regering valt. Dit artikel zal de vergelijking tussen beide groepen uitgebreid behandelen, zich daarbij richtend op terrorisme, contraterrorisme en het gedrag van de staat ten opzichte van terroristische groeperingen.

Wat is terrorisme eigenlijk? Een moeilijke vraag waar geen eenvoudig antwoord op te vinden is. De kans is groot dat tien verschillende experts op dit gebied tien verschillende antwoorden geven. Er zijn altijd enkele kernbegrippen die terug blijven komen bij de beantwoording van deze vraag. Terreur is natuurlijk de meest voor de hand liggende, terwijl begrippen als het zaaien van angst, het gebruik van geweld en het plegen van aanslagen ook vaak terugkomen. Bij een gevoelig onderwerp als terrorisme is het moeilijk om een objectieve definitie te geven, zoals Robert A. Friedlander bemerkte toen hij zijn veel gequote definitie van terrorisme gaf. Deze luidde “[terrorism is] abominable means used by political fanatics for contemptible ends.”¹ Hierbij verbindt Friedlander een waardeoordeel aan terrorisme, waar academici over het algemeen verondersteld worden onafhankelijk te zijn.

¹ B.T. Byrne, 'Foreword', in: M.H. Livingston, L.B. Kress en M.G. Wanek (ed.) *International Terrorism in the Contemporary World* (Westport 1987) xv.

De meest volledige definitie voor terrorisme die ik in mijn research tegen ben gekomen is die van Alex P. Schmid en zijn medeauteurs, die als volgt luidt:

'Terrorism is an anxiety-inspiring method of repeated violent action, employed by (semi-) clandestine individual, group, or state actors, for idiosyncratic, criminal, or political reasons, whereby -in contrast to assassination- the direct targets of violence are not the main targets. The immediate human victims of violence are generally chosen randomly (targets of opportunity) or selectively (representative or symbolic targets) from a target population, and serve as message generators. Threat and violence-based communication processes between terrorist (organization), (imperiled) victims, and main targets are used to manipulate the main target (audience(s)), turning it into a target of terror, a target of demands, or a target of attention, depending on whether intimidation, coercion, or propaganda is primarily sought.'²

De reden dat ik deze definitie heb gekozen is omdat zij rekening houdt met alle aspecten van terrorisme. De definitie is tweedelig, waarbij het eerste deel zich richt op de effecten van terroristisch geweld en de terroristische actoren definieert. Daarnaast wordt in het eerste deel gewezen op de motivatie die terroristen kunnen hebben. Het tweede deel richt zich daarentegen meer op de slachtoffers en de verschillende doelen die terroristen kunnen hebben om hun politieke eisen en boodschappen over te brengen. Hierdoor wordt terrorisme gedefinieerd als een vorm van communicatie die gebaseerd is op het gebruik van geweld.³

Nu we terrorisme gedefinieerd hebben, kunnen we ons gaan richten op andere aspecten van terrorisme, zoals contraterrorisme, de verschillende soorten terrorisme en de opkomst van het gebruik van terreur. Overheden lopen tegen verschillende problemen aan in hun strijd tegen terrorisme. Zij moeten zich in deze strijd meten met tegenstanders die door hun overtuiging over het algemeen weinig scrupules hebben en geweld en dood niet schuwen om hun doelen te bereiken. De plegers van terreur, of dit nou terroristen zijn of dat sprake is van staatsterrorisme, zien het gebruik van geweld om hun denkbeelden te verspreiden, hun ideeën

² A.P. Schmid e.a., *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories and Literature* (Amsterdam 1988) 28.

³ J.O. Engene, *Terrorism in Western Europe: Explaining the Trends since 1950* (Cheltenham 2004) 8.

algemeen geaccepteerd te krijgen of hun plannen uitgevoerd te krijgen vaak als gerechtvaardigd. Omdat zij weinig mededogen tonen met hun slachtoffers en bereid zijn om ook slachtoffers te maken is het voor de bestrijders van terrorisme vaak moeilijk om deze strijd tot een goed einde te brengen.

Terrorisme is er daarnaast in vele soorten, waardoor het moeilijk is om één plan op te zetten om terreur te bestrijden. De laatste jaren is vooral het islamitisch terrorisme in het nieuws gekomen, een onderdeel van wat aangeduid kan worden als religieus terrorisme. De aanslagen op het World Trade Center in New York op 11 september 2001, de treinen in Madrid op 11 maart 2004, op de Londense metro en bussen op 7 juli 2005 en de oorlogen in Irak en Afghanistan hebben er voor gezorgd dat moslimterrorisme en de *war on terror* het laatste decennium nauwelijks uit het nieuws zijn geweest. Het doel van religieus terrorisme is de verspreiding van religieuze ideeën, waarbij terreur wordt gebruikt om mensen over de hele wereld de boodschap van een religie duidelijk te maken met het uiteindelijke doel om de invloed van de religie uit te breiden.⁴

Ondanks de grote aandacht die de afgelopen jaren aan religieus terrorisme is geschonken bestaan er ook vele andere soorten terrorisme die soms eeuwen geleden ontstaan zijn. De meeste van deze andere soorten terreur kunnen onder de noemer 'politiek terrorisme' geplaatst worden. Het doel van politiek terrorisme is om de politieke ideeën en doelen van de terreurpleger uit te dragen en te bereiken. Deze soort van terrorisme beperkt zich niet tot één stroming; links en rechts hebben gebruik gemaakt van terrorisme, net zoals anarchisten en totalitaire staten. Anarchisten lieten zich vooral gelden in het Rusland van het einde van de negentiende eeuw, waarbij verschillende ministers en tsaar Alexander II de dood vonden door terroristisch geweld. De terroristische aanslag die de grootste gevolgen had in de twintigste eeuw was de moord op de Oostenrijkse aartshertog Franz Ferdinand in 1914, een directe aanleiding tot de Eerste Wereldoorlog. De dader, Gavrilo Princip, handelde hier uit nationalistische overtuigingen waarbij hij onafhankelijkheid wilde voor de Joegoslavische gebieden die onder Oostenrijk-Hongarije vielen. De periode tussen de twee wereldoorlogen in kenmerkt zich vooral door het staatsterrorisme in Nazi-Duitsland en de Sovjet-Unie van Stalin, waarbij op grote schaal gemarteld en vermoord werd door het staatsapparaat in deze landen. Hierbij werden tegenstanders van het regime zonder pardon opgepakt en gedood. In

⁴ I. Cronin, *Confronting Fear: A History of Terrorism* (New York 2002) 236-238.

de jaren zeventig zien we verder bijvoorbeeld het linksgeoriënteerde terrorisme van de Duitse Rote Armee Fraktion en de Italiaanse Brigade Rosse.⁵

In dit onderzoek zal het gaan over één van de vormen die vallen onder politiek terrorisme. Nationalisme is een krachtige motivatie om de wapens op te nemen en de strijd aan te gaan. Bij nationalistisch terrorisme strijdt een terroristische groep om een bevolkingsgroep, gebied of natie onafhankelijk te maken van een 'overheerser'. Termen als zelfbeschikking en het recht om te bepalen wat er gebeurt in het eigen gebied zijn hierbij sleutelbegrippen. Het opnemen van de wapenen om onafhankelijkheid te verkrijgen is niets nieuws. Het voorbeeld dat in Nederland het meest tot de verbeelding zal spreken is natuurlijk de Nederlandse opstand tegen het Spaanse gezag. Tussen 1568 en 1648 vochten de Nederlanders voor hun vrijheid, om die uiteindelijk te verkrijgen. Hieruit blijkt ook hoe belangrijk perspectief is voor terrorisme; de opstandelingen worden in Nederland gezien als vrijheidsstrijders en helden terwijl zij in Spanje natuurlijk gezien werden als onruststokers en terroristen. Verdere voorbeelden van nationalistische oorlogen zijn de Amerikaanse Revolutie van 1776 waarbij de Verenigde Staten hun onafhankelijkheid van de Britten wonnen en de oorlogen in gebieden in Vietnam en Algerije die uitbraken na de Tweede Wereldoorlog. Terreur wordt ook al enkele eeuwen gebruikt om nationalistische doelen te verwezenlijken. Hierbij valt te denken aan het eerdere genoemde voorbeeld van Gavrilo Princip, die de Eerste Wereldoorlog veroorzaakte, maar ook aan de Easter Rising in Ierland in 1916 waarbij Ierse republikeinen verschillende Britse regeringsgebouwen in Dublin bezetten en de Ierse Republiek uitriepen.

In dit onderzoek zal ik mij richten op twee verschillende nationalistisch terroristische groeperingen waarvan er één voortborduurt op deze Easter Rising. De Irish Republican Army (IRA) bestaat uit Ierse nationalisten die het er niet mee eens zijn dat Noord-Ierland nog onder Brits gezag staat en niet bij de Republiek Ierland hoort. Hun gewapende campagne begon in 1969 en eindigt met het Belfast Agreement van 1998. Deze tijd wordt over het algemeen aangeduid als The Troubles en kostte aan zo'n 3500 mensen het leven, waarvan er bijna 1800 gedood werden door IRA-geweld.⁶ De uitslag van deze strijd was een compromis, waarbij alle partijen water bij de wijn deden om een einde te kunnen maken aan het geweld.

⁵ Ibidem, 44-46.

⁶ R. English, *Armed Struggle: The History of the IRA* (Londen 2003) 379.

Het andere gebied in West-Europa waar in de afgelopen halve eeuw een bloedige strijd voor onafhankelijkheid is gestreden is Spaans, en in mindere mate Frans, Baskenland. De organisatie die verantwoordelijk is voor een groot deel van het geweld in dit gebied is Euskadi Ta Askatasuna (ETA), Baskisch voor een Baskisch thuisland en vrijheid. Deze groep is opgericht in 1959 en is tegenwoordig nog steeds actief. Oorspronkelijk opgezet als een groep die streed tegen het autoritaire regime van Generaal Franco heeft de beweging ook tijdens de democratische periode de nodige slachtoffers geëist. Haar belangrijkste doel is de onafhankelijkheid van Baskenland, vanuit een Marxistisch-Leninistisch perspectief. Om dit doel te bereiken maakt zij gebruik van liquidaties, ontvoeringen en aanslagen op Spaanse burgers, politiepersoneel, militairen en politici. Het aantal slachtoffers dat de ETA in deze strijd gemaakt heeft bedraagt inmiddels meer dan achthonderd, terwijl het totale aantal slachtoffers van het Baskische conflict nog hoger ligt.⁷

Beide groepen hebben dus een gewelddadige rol gespeeld in de West-Europese geschiedenis van de laatste vijftig jaar. Degenen wiens taak het is om deze groeperingen af te stoppen zijn de overheden van de landen op wiens grondgebied de bewegingen opereren. In het geval van de IRA is dit de Britse overheid, in samenwerking met de Ierse overheid, en in het geval van de ETA is dit de Spaanse, en in mindere mate de Franse, overheid. Voor dit artikel wil ik mij richten op twee beperkte episodes in de strijd tussen de overheden en de terroristische groepen. Toevallig spelen deze perioden zich bij beide groeperingen af in de jaren tachtig van de twintigste eeuw. De Britse overheid werd er in die tijd van beschuldigd dat zij een *shoot-to-kill* tactiek gebruikte in de strijd tegen de IRA. Hiermee wordt bedoeld dat IRA-leden zonder proces werden doodgeschoten op straat, iets dat niet kan en niet mag in een democratische rechtsstaat. Alle vermeende overtreders van de wet hebben immers recht op een eerlijk en onafhankelijk proces en zijn onschuldig tot het tegendeel bewezen is. Daarnaast maakte de Britse overheid in de jaren tachtig gebruik van *supergrasses*, betaalde informanten die vaak met ongeloofwaardige en zichzelf tegensprekende bewijzen kwamen, om leden van de Ierse nationalistische groeperingen te veroordelen. In de strijd van de Spaanse overheid tegen de ETA is een soortgelijke situatie waar te nemen. In de jaren tachtig werden ETA-leden die zich schuilhielden in Frankrijk

⁷ W.S. Shepard, 'The ETA: Spain Fights Europe's Last Active Terrorist Group', *Mediterranean Quarterly* Vol. 13 Num. 1 (2002) 58.

aangevallen door gewapende groepen, de GAL (Grupos Antiterroristas de Liberación), die enkele tientallen slachtoffers onder ETA-leden en onschuldige burgers maakten.

Beide overheden hebben in hun strijd tegen terrorisme dus gebruik gemaakt van clandestien geweld. De hypothese die ik in dit artikel aan onderzoek wil onderwerpen is daarom de volgende: 'Het geheime gebruik van geweld bij de bestrijding van terrorisme is onvermijdelijk, getuige de strijd van de Britse overheid met de IRA en de Spaanse overheid met de ETA.' Hierbij wordt in dit onderzoek ook verder ingegaan op de *moral highground* die een overheid moet behouden in de strijd tegen terrorisme. Als een overheid zich immers niet aan haar eigen wetten en normen houdt is zij misschien wel net zo schuldig als de terroristische groeperingen die zij probeert te bestrijden. Of de Britse en Spaanse overheden er in zijn geslaagd om deze *moral highground* te behouden zal uit dit onderzoek moeten blijken.

Dit onderwerp heeft een maatschappelijke relevantie omdat de strijd tegen terrorisme tegenwoordig zeer actueel is. Door te kijken naar hoe in het verleden is omgegaan met contraterrorisme en terroristische groepen kan geleerd worden van de zaken die in het verleden goed zijn gegaan en ook van de fouten die gemaakt zijn. Ondanks dat de strijd tegen nationalistisch terroristische groeperingen niet één op één overgenomen kan worden in het bestrijden van islamitisch terrorisme kunnen zeker parallellen getrokken worden. Verder is er sprake van een persoonlijke relevantie omdat ik altijd al geïnteresseerd ben geweest in Britse geschiedenis en terrorisme. Daar komt mijn belangstelling voor de IRA vandaan en de belangstelling voor de ETA is hier een vervolg van.

Vele auteurs zijn mij voorgegaan in de bestudering van terrorisme en terroristische groeperingen als de IRA en de ETA. Over de IRA zijn verschillende standaardwerken verschenen van de hand van auteurs als Tim Pat Coogan⁸, Ed Moloney⁹ en Richard English¹⁰. Coogan is een bekende expert op het gebied van het Noord-Ierse conflict en heeft ook invloedrijke werken geschreven over The Troubles als geheel¹¹. De ETA is ook uitgebreid bestudeerd door historici, zij het in een mindere mate dan de IRA. Belangrijke auteurs op het gebied van de ETA zijn Robert

⁸ T.P. Coogan, *The I.R.A.* (Londen 2000).

⁹ E. Moloney, *A Secret History of the IRA* (Londen 2007).

¹⁰ English, *Armed Struggle*.

¹¹ T.P. Coogan, *The Troubles: Ireland's Ordeal 1966-1996 and the Search for Peace* (Londen 1996).

P. Clark¹² en John Sullivan¹³. Paddy Woodworth¹⁴ heeft verder het standaardwerk geschreven op het gebied van de ETA, contraterroreisme en de GAL. Verder zijn er natuurlijk honderden boeken geschreven over terrorisme, waarvan James M. Poland¹⁵, Alex P. Schmid¹⁶, Isaac Cronin¹⁷ en Jan Oskar Engene¹⁸ enkele belangrijke werken op hun naam hebben staan.

In dit artikel zal eerst worden ingegaan op het ontstaan en de geschiedenis van de IRA en de ETA. Beide groeperingen bestaan al enkele decennia en hebben een interessante voorgeschiedenis die duidelijk zal maken waar de denkbeelden van deze groepen vandaan komen en waarom zij strijden voor de onafhankelijkheid van hun respectievelijke gebieden. Daarna zal worden gekeken naar het contraterroreismebeleid van de Britse en Spaanse overheden tijdens het gehele bestaan van beide groeperingen. Uiteindelijk zal ingezoomd worden op de periodes waar het in dit artikel om draait, namelijk de tijd van de *shoot-to-kill policy* en de *supergrasses* in Noord-Ierland en de tijd van de GAL in Baskenland om in de conclusie uit te komen op de beantwoording van de hoofdvraag.

¹² R.P. Clark, *The Basque Insurgents: ETA 1952-1980* (Madison 1984).

¹³ J. Sullivan, *ETA and Basque Nationalism: The Fight for Euskadi 1890-1986* (Londen 1988).

¹⁴ P. Woodworth, *Dirty War, Clean Hands: ETA, the GAL and Spanish Democracy* (Cork 2001).

¹⁵ J.M. Poland, *Understanding Terrorism: Groups, Strategies and Responses* (Sacramento 1988).

¹⁶ Schmid, *Political Terrorism*.

¹⁷ Cronin, *Confronting Fear*.

¹⁸ Engene, *Terrorism in Western Europe*.

The Irish Republican Army: de Noord-Ierse kwestie, The Troubles en het conflict met de Britten

Door hun geografische ligging is de geschiedenis van Ierland en Groot-Brittannië door de eeuwen heen sterk verbonden geweest. St. Patrick, de beschermheilige van Ierland en een nationaal Iers symbool werd bijvoorbeeld in 432 door Ierse piraten op één van hun veelvoorkomende strooptochten op de Britse eilanden meegenomen naar Ierland. Cultureel waren er echter de nodige verschillen tussen Ierland en de rest van de Britse gebieden. Waar een groot deel van Engeland tot 410 onder Romeins gezag viel bleef Ierland hiervan gevrijwaard. Hierdoor werden de Ieren niet beïnvloed door de Romeinse cultuur en wetgeving en werden de grote veranderingen in leefpatronen, zoals het ontstaan van steden, met enkele eeuwen uitgesteld. Met de invasie van de Normandiërs in 1169 kwam er echter een einde aan de onafhankelijkheid van Ierland en werden de verschillen tussen de twee eilanden kleiner. In de zestiende en zeventiende eeuw werd het grootste deel van Ierland veroverd onder gezag van de Engelse Tudor-dynastie en groeide de onvrede in Ierland.¹⁹

In 1798 leidde dit tot een grote Ierse opstand onder leider van Theobald Wolfe Tone, later ook wel de vader van het Ierse republicanisme genoemd. Het doel van zijn Society of United Irishmen was om een onafhankelijk Ierland te stichten en hij kreeg hierbij ook steun van Frankrijk, dat erop uit was om haar grote rivaal Engeland te verzwakken. Deze opstand werd echter vrij eenvoudig neergeslagen door de Britse regering, waarna Ierland nog meer van haar zelfstandigheid verloor en de invloed van het Ierse parlement praktisch verdween. In 1800 werd de Act of Unity uitgevaardigd door de Britten, waardoor Ierland definitief bij Groot-Brittannië gevoegd werd en bestuurd werd door het Britse parlement in Londen. Deze opstand is echter niet de gebeurtenis die de meeste invloed heeft gehad op het onafhankelijkheidsdenken van de Ieren. De grote hongersnood van 1845-1852 heeft een nog grotere impact gehad op de haatgevoelens die de Ieren voor de Britse overheid gingen koesteren en de wens om zelf hun eigen land te mogen besturen. Door een aardappelziekte die een groot deel van de aardappeloogsten in de jaren veertig van de negentiende eeuw teisterde was er sprake van enkele jaren zonder oogst. Doordat de aardappel de grootste voedingsbron van de Ierse bevolking was

¹⁹ Coogan, *The Troubles* 1-8.

kwamen een miljoen Ieren van de honger om het leven en emigreerden er nog eens een miljoen om aan de honger te ontsnappen. Hierdoor kwam de Ierse diaspora op gang en daalde het inwoneraantal van het eiland met vijftieng procent. De Britse overheid deed echter weinig om de verhongerende Ieren te helpen en ging zelfs door met het exporteren van voedsel vanuit Ierland. Hierdoor groeide de haat tegen de Britten en kwamen nationalistische bewegingen op. The Great Famine heeft hierdoor een grote invloed gehad op het Ierse nationalisme, wat uiteindelijk culmineerde in de Easter Rising van 1916 en de onafhankelijkheidsoorlog die daarop volgde.²⁰

De wortels van de IRA zijn terug te voeren naar deze Paasopstand en de daaropvolgende jaren van onafhankelijkheids- en burgeroorlog. In 1916 achtten de Irish Volunteers de tijd rijp om hun slag te slaan en een onafhankelijke Ierse republiek te vestigen. Het Britse leger was immers al twee jaar aan het vechten in de loopgraven van België en Noord-Frankrijk en de Ierse nationalistenv dachten dat de Eerste Wereldoorlog Groot-Brittannië zodanig verzwakt zou hebben dat het ditmaal wel zou lukken. Op paasmaandag, 24 april, werden belangrijke regeringslocaties in Dublin aangevallen en bezet en werd de Ierse republiek uitgeroepen. Volgens een ooggetuige was het een indrukwekkend schouwspel:

'Over the fine building of the GPO [General Post Office] floated a great green flag with the words "Irish Republic" on it in large white letters. Every window on the ground floor was smashed and barricaded with furniture, and a big placard announced "The Headquarters of the Provisional Government of the Irish Republic". At every window were two men with rifles, and on the roof the parapet was lined with men.'²¹

Ondanks het voortvarende begin van de Easter Rising verliep de strijd niet zoals de Ieren zich het voorgesteld hadden. De beloofde Duitse steun bleef uit en de opstand werd vrij eenvoudig neergeslagen door het Britse leger. Vijftien leiders van deze opstand werden opgepakt en geëxecuteerd, wat voor veel opschudding zorgde in Ierland. De Easter Rising had echter wel een onuitwisbare indruk gemaakt op het Ierse nationalisme en zorgde ervoor dat de republikeinse gedachte weer ging leven onder het volk. In 1918 won de nationalistische partij Sinn Féin 73 van de 105 Ierse

²⁰ Ibidem, 9-13.

²¹ K. Jeffery, *The Sinn Féin Rebellion as They Saw It* (Dublin 1999) 39.

zetels voor het Britse parlement en in januari 1919 riep zij de eerste Dáil Éireann bij elkaar, het Ierse parlement dat eind achttiende eeuw opgeheven was. Hieruit vloeide het oprichten van de Ierse Republiek voort, die niet erkend werd door de Britse regering, die er uiteindelijk voor zorgde dat de onafhankelijkheidsoorlog uitbrak in 1919.²² De Easter Rising leidde echter niet alleen tot politiek succes voor de onafhankelijkheidsbeweging. Anderen werden gemotiveerd om de wapens op te pakken en zich aan te sluiten bij het Irish Republican Army. Tom Maguire was één van de eersten die dit deed:

'The Easter insurrection came to me like a bolt from the blue, I will never forget my exhilaration, it was a turning point in my life. To think that Irishmen were fighting England on the streets of Dublin: I thanked God for seeing such a day.'²³

De invloed van de Easter Rising en het uitroepen van de Ierse Republiek door de Dáil Éireann leidde er dus in januari 1919 toe dat de confrontatie tussen de Ierse republikeinen en het Britse gezag uitliep op een onafhankelijkheidsoorlog. De IRA, of de Old IRA zoals deze groep later genoemd werd, werd in deze oorlog het officiële leger van de republiek. Zij ging de strijd aan met het Britse leger, de Royal Irish Constabulary (de Britse politie in Ierland) en de Black and Tans. Vooral deze laatste troepen hebben veel indruk gemaakt in de onafhankelijkheidsoorlog. Bestaande uit Britse soldaten die bijna rechtstreeks uit de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog kwamen stonden zij bekend om hun wreedheid en om het feit dat zij bijna geen onderscheid maakten tussen IRA-leden en de gewone burgerbevolking. Executies en het platbranden van huizen en dorpen als vergelding waren een bekende tactiek van deze brigades, die officieel slechts aanvullende troepen waren om de politie te versterken.²⁴

De oorlog zelf werd een gemene guerrillaoorlog tussen de IRA en de Royal Irish Constabulary. De republikeinen concentreerden zich hierbij vooral op het noorden van Ierland waar zij de meeste rekruten hadden en de meeste schade konden aanrichten. De tactiek van de IRA bestond in de jaren van de oorlog vooral uit het leggen van hinderlagen, het aanvallen van politiebarakken en om simpelweg

²² English, *Armed Struggle* 3-13.

²³ U. MacEoin, *Survivors* (Dublin 1987) 278.

²⁴ English, *Armed Struggle* 19.

zoveel mogelijk slachtoffers te maken onder de Britse troepen. Van het begin van de oorlog tot de wapenstilstand in juli 1921 vielen er aan Britse kant 600 doden en 1.200 gewonden, terwijl de IRA 752 doden en 866 gewonden te betreuren kreeg. Deze tweeënhalf jaar durende oorlog leidde uiteindelijk tot de Anglo-Irish Treaty waarbij Ierland in twee losse entiteiten werd opgedeeld. Onder druk van de protestante inwoners van de zes counties van Ulster, het latere Noord-Ierland, bleef dit gebied onder Brits gezag, terwijl in het zuiden de Irish Free State als dominion gesticht werd. Hierbij bleef dit gebied wel een onderdeel van het Britse Rijk, maar kreeg het dezelfde constitutionele rechten als Canada, Australië, Nieuw-Zeeland en Zuid-Afrika.²⁵

Met het opdelen van Ierland ontstonden de problemen die de Britse politiek de rest van de eeuw bezig zouden houden. De bevolking van Noord-Ierland bestond grotendeels uit, van origine, protestante Schotten die onder het regime van James I (1603-1625) land toegewezen hadden gekregen in Ulster. Dit land werd onteigend van de katholieke minderheid die daar al woonde, wat zorgde voor veel spanningen en geweld tussen beide bevolkingsgroepen.²⁶ In de Anglo-Irish Treaty die de onafhankelijkheidsoorlog besloot werd opgenomen dat deze protestante inwoners de kans kregen om bij Groot-Brittannië te blijven, een kans die zij meteen met beide handen aangrepen. Hierdoor werd het eiland opgedeeld in twee verschillende staten: het grotendeels protestante Noord-Ierland dat onder Brits gezag bleef staan en de katholieke, nationalistische Irish Free State.

Deze opdeling viel niet bij alle Ieren die meegevochten hadden in de onafhankelijkheidsoorlog even goed. De samenleving viel uiteen in twee groepen, degenen die voor en tegen de Anglo-Irish Treaty en de opdeling van Ierland waren, en stevende af op een burgeroorlog. Deze Irish Civil War brak uit op 28 juni 1922 en duurde tot 24 mei 1923. De twee zijden bestonden uit de regering van de Irish Free State en het Ierse leger, dat geleid werd door de voormalige IRA-commandanten Michael Collins en Richard Mulcahy, en de tegenstanders van de Treaty. Het grootste deel van de IRA koos in de burgeroorlog de kant van de tegenstanders van de opdeling van Ierland. Deze oorlog kostte aan meer mensen het leven dan de onafhankelijkheidsoorlog zelf en zorgde voor een diepe scheuring in de Ierse samenleving. De winst ging uiteindelijk naar de het leger van de Free State,

²⁵ Coogan, *The I.R.A.* 26-27.

²⁶ *Ibidem*, 4-5.

waardoor de splitsing van Ierland een feit werd en de Anglo-Irish Treaty definitief bekrachtigd werd.²⁷

De tijd tussen 1923 en 1969 is een relatief rustige periode in de Ierse en Noord-Ierse geschiedenis. De Irish Free State werd in 1937 na verkiezingen ontbonden en de grondwet van 1922 werd vervangen, waarna Ierland verder ging als de Republiek Ierland en totaal onafhankelijk werd van het Britse Rijk. In Noord-Ierland bleven de Unionists (of Loyalists), de protestante meerderheid die voor de unie met Groot-Brittannië waren, aan de macht. De IRA bestond in deze tijd vooral uit de verliezers van de burgeroorlog die de Irish Free State en het onder Brits gezag staande Noord-Ierland niet erkenden. In de jaren vijftig begon de IRA haar zogenaamde Border Campaign, die bestond uit het aanvallen van militaire installaties en het saboteren van de infrastructuur. Deze campagne was echter geen succes en werd in 1962 dan ook gestaakt. Ondanks de stabiliteit van Noord-Ierland in het begin van de jaren zestig laaide het conflict in de tweede helft van het decennium op. Met het verschijnen van verschillende protestante Unionist paramilitaire groeperingen en het ontstaan van de Provisional IRA zouden de *Six Counties*, Fermanagh, Tyrone, Derry, Antrim, Down en Armagh, vanaf 1969 verscheurd worden door geweld.²⁸

Er zijn eigenlijk drie verschillende aanleidingen aan te wijzen voor het ontstaan van The Troubles en de escalatie van het geweld. Ten eerste kwam eind jaren zestig de Civil Rights Movement op. Deze beweging was gebaseerd op de Amerikaanse mensenrechtenbeweging en probeerde de situatie van de katholieke Noord-Ieren te verbeteren. De katholieken voelden zich in die tijd behandeld als tweederangs burgers; de protestanten gingen naar de betere scholen, verdienden meer, woonden in de betere wijken en hadden de politieke macht in handen. Daarnaast voelden de katholieken zich meer verbonden met de Ieren in het zuiden, terwijl de protestanten echte Britten waren en meer overeenkomsten hadden met de Engelsen en Schotten.²⁹ De tweede aanleiding borduurt hier min of meer op voort. Eind jaren zestig ontstonden de eerste protestante Unionist paramilitaire organisaties om de strijd met de IRA aan te gaan. De Unionist inwoners van Noord-Ierland voelden zich steeds vaker bedreigd door het geweld, waardoor sommigen van hen besloten om zich te verenigen in milities als het Ulster Volunteer Force (UVF) of de Ulster Defence

²⁷ Ibidem, 29-30.

²⁸ Coogan, *The Troubles* 30-69.

²⁹ P. Arthur en K. Jeffery, *Northern Ireland since 1968* (Oxford 1996) 21-33.

Association (UDF). Hierbij liet vooral het UVF zich vanaf 1966 gelden met enkele aanvallen op katholieke bars en winkels waarbij verschillende doden vielen.³⁰

De derde, en meest directe, aanleiding voor de escalatie van het geweld was de Battle of the Bogside. De Bogside was een katholieke wijk in Belfast, waar in augustus 1969 grote rellen uitbraken tussen de nationalistische bewoners van de wijk, Loyalist militias en de Royal Ulster Constabulary (RUC), de Noord-Ierse politie. Deze rellen duurden twee dagen en verspreidden zich ook naar andere Noord-Ierse steden, waarbij een negenjarig jongetje werd gedood door een politiekogel. Deze rellen waren een belangrijke katalysator voor het geweld omdat er na de gevechten een scheuring in de IRA optrad. De beweging die tot dan toe bekend stond als 'de' IRA kreeg na de rellen veel kritiek omdat zij niet in staat was geweest de katholieke inwoners van Noord-Ierland te verdedigen tegen de Unionists en de RUC. Hierdoor trad er in december 1969 een scheuring op binnen de beweging. Een gedeelte ging verder als de Official IRA, dat geschoeid bleef op de Marxistische leer en maar een kleine rol speelde in The Troubles. Het andere gedeelte van de 'oude' IRA stond na december 1969 bekend als de Provisional IRA en werd de drijvende kracht achter het geweld van The Troubles, en Sinn Féin dat gelieerd was aan de Provisionals werd de belangrijkste nationalistische partij in de Noord-Ierse politiek.³¹ In de rest van dit artikel zal met de afkorting IRA dan ook de Provisional IRA bedoeld worden.

Het belangrijkste doel van de Provisionals was dus de verdediging van de katholieke bevolking van Noord-Ierland tegen de Unionists en de Britten. Door de escalatie van het geweld en katalysatoren als het succes van de burgerrechtenbeweging, waardoor veel jongeren in contact kwamen met de IRA, en drama's als Bloody Sunday, waarbij veertien ongewapende deelnemers aan een demonstratie door het Britse leger werden doodgeschoten en er nog dertien gewonden vielen, groeiden de populariteit en het ledenaantal van de IRA aanzienlijk. Hierdoor werd de strategie van de IRA geherformuleerd en verdeeld over drie fronten; verdediging, vergelding en aanval. Verdediging van de katholieke bevolking bleef nog steeds het belangrijkste doel van de beweging. Daarbij kwam de vergelding van aanvallen van Loyalist paramilitaire organisaties en de Britse veiligheidstroepen op deze katholieke minderheid om verdere aanvallen te ontmoedigen. Het offensieve deel van de strategie van de IRA zat hem in het

³⁰ Coogan, *The I.R.A.* 341-353.

³¹ Moloney, *A Secret History of the IRA* 64-69.

aanvallen van Britse doelen op Noord-Iers grondgebied, en later ook op Engels terrein zelf.³² De IRA probeerde haar uiteindelijke doel om Noord-Ierland te bevrijden van het Britse gezag te bereiken door met aanslagen de Noord-Ierse samenleving te ontwrichten en de regering te ondermijnen. Hierbij viel zij doelen aan die economische, politieke of militaire waarde hadden zodat het Britse bestuur onmogelijk zou worden en de Loyalist gemeenschap zich neer zou moeten leggen bij de aansluiting van Noord-Ierland bij de Ierse republiek.³³

De tactiek van de IRA in de jaren zeventig richtte zich dus vooral op het aanbrengen van zoveel mogelijk schade aan het Britse *establishment*. Hierbij werden vooral veel aanslagen gepleegd op Britse doelen in Noord-Ierland zelf, hoewel er in sommige gevallen de Ierse Zee overgestoken werd om bijvoorbeeld in Londen slachtoffers te maken. Een andere manier van de IRA om aandacht te trekken voor hun zaak was het doden van *prestige targets*, waarvan Lord Louis Mountbatten (een gerenommeerde Britse admiraal en de laatste onderkoning van India) de bekendste was. Aan de andere kant was de IRA in de jaren zeventig ook bereid tot onderhandelingen en werden er verschillende korte *ceasefires* gesloten met de Britten. Daarnaast vonden er ook politieke gesprekken plaats tussen de Nationalists en Loyalists, die echter eveneens op niets uitliepen. Doordat beide partijen in de jaren zeventig niet bereid waren om een compromis te sluiten ging het geweld echter door in de jaren tachtig, waarin enkele van de meest succesvolle acties van de IRA plaatsvonden.³⁴

De meest in het oog springende actie van de IRA vond al vroeg in het decennium plaats. In 1976 raakten de IRA-leden die in de Britse gevangenissen te vinden waren hun Special Category Status kwijt en werden zij niet langer beschouwd als politieke gevangenen, maar als gewone criminelen. Zij verloren hun rechten om hun eigen kleding te mogen dragen en waren vanaf '76 net zoals alle andere gevangenen. Dit leidde natuurlijk tot veel protesten en onvrede onder deze gevangenen, wat begin jaren tachtig culmineerde in verschillende grote protesten. In eerste instantie ging het hierbij om de *blanket* en *dirty protests*, waarbij gevangenen bij de eerste zich alleen maar kleedden in gevangenisdekens en weigerden om de gevangenskleren aan te nemen. Het *dirty protest* ging nog een stap verder doordat gevangenen weigerden zich te wassen en begonnen om hun uitwerpselen op de

³² Coogan, *The I.R.A.* 365.

³³ Arthur, Jeffery, *Northern Ireland since 1968* 68-73.

³⁴ Coogan, *The I.R.A.* 395-398.

muren van hun cellen te smeren. Hierdoor veranderden de modernste gevangenissen in Europa in “filthy, maggot-invested caves, in which young men stood naked save for their hate and a prison blanket.”³⁵ De Britse regering was echter niet onder de indruk van deze acties, waardoor de gevangenen zich genoodzaakt zagen om over te gaan op hun laatste pressiemiddel: de hongerstaking. In oktober 1980 begon de eerste hongerstaking die echter voortijdig afgeblazen werd. Omdat de gevangenen hun eisen nog steeds niet ingewilligd zagen worden begonnen tien republikeinse gevangenen onder leiding van Bobby Sands in maart 1981 aan een tweede hongerstaking. Deze werd niet voortijdig beëindigd, waardoor alle tien de deelnemers zich over een periode die liep tot oktober doodhongerden. Als gevolg van deze hongerstakingen werden praktisch alle eisen van de gevangenen ingewilligd en werden Prime Minister Margaret Thatcher en de Britse regering vanuit de hele wereld overladen met kritiek. Daarnaast had de hongerstaking een grote invloed op electoraal gebied, met een opleving voor het republicanisme in de katholieke gemeenschap. Het nieuwe leiderschap van Sinn Féin, waarin onder anderen Gerry Adams en Martin McGuinness plaatsnamen, maakte hier optimaal gebruik van.³⁶

De IRA profileerde zich in de jaren tachtig echter niet alleen op politiek gebied. De aanslagen en aanvallen op Britse veiligheidstroepen gingen ook door. In Engeland vonden op 20 juli 1982 twee bomaanslagen plaats in Hyde Park en Regent's Park bij de wisseling van de ceremoniële wacht, waarbij in totaal elf Britse soldaten om het leven kwamen. Meer indruk maakte de autobom die op 17 december 1983 bij het grote warenhuis Harrods in Londen afging. Hierbij kwamen zes mensen om het leven, waaronder drie gewone burgers.³⁷ De aanslag met de meeste impact leverde echter maar een beperkt aantal slachtoffers op. Op 12 oktober 1984 ontplofte tijdens een conferentie van de Britse Conservative Party een bom in het Grand Hotel in Brighton. De bom was geplaatst door een IRA-team en had als doel om de Britse premier Margaret Thatcher te doden. Ondanks dat dit niet lukte vielen er vijf doden bij de aanslag, waaronder parlamentslid Sir Anthony Berry. Deze aanslag maakte de meeste indruk in Groot-Brittannië omdat de IRA zo dicht bij het doden van één van de hoogst geplaatste personen in het land was geweest. Verder bleef het geweld in Ulster ook doorgaan; in februari 1985 bijvoorbeeld vielen

³⁵ Ibidem, 488.

³⁶ English, *Armed Struggle* 187-226.

³⁷ Coogan, *The I.R.A.* 514.

de Provisionals een politiebureau in Newry aan met zelfgemaakte mortieren. Hierbij kwamen negen agenten van de RUC om het leven en raakten er nog eens zevenendertig gewond.³⁸

In de jaren tachtig werd er dus vooral doorgegaan op dezelfde voet als de jaren zeventig. In de eerste helft van het decennium behaalde de IRA enkele grote successen met de hongerstakingen in de gevangenissen en een paar in het oog springende aanslagen. Toch verloor de beweging in de laatste jaren van het decennium een deel van haar populariteit. De belangrijkste redenen hiervoor waren enkele IRA-aanslagen die veel burgerslachtoffers eisten of om andere redenen controversieel waren. De zogenaamde Corporal Killings, waarbij twee Britse korporaals bij een begrafenisstoet van enkele IRA-leden uit hun auto getrokken werden en op straat geëxecuteerd werden, en de aanslag in Enniskillen op 8 november 1987, waar een bom het leven van elf burgers eiste en nog eens zestig anderen gewond achterliet, hadden hier een grote invloed op. Vooral Enniskillen wordt gezien als een keerpunt in The Troubles, waardoor de steun die de IRA ontving sterk afnam, wat ervoor zorgde dat de beweging in de jaren negentig veel meer veroordeeld werd tot onderhandelingen dan dat het in de jaren tachtig had gedaan.³⁹

Het vredesproces dat een einde aan The Troubles zou maken begon in 1994. In de jaren ervoor liet de IRA zien dat het echter nog steeds in staat was om *high-profile* aanslagen te kunnen plegen. Zo werd de nieuwe Prime Minister John Major in zijn officiële Downing Street 10 residentie beschoten met mortieren, waarbij er geen slachtoffers vielen, en pleegde de IRA in 1992 en 1993 twee grote bomaanslagen in het financiële hart van Londen. Bij deze aanslagen op het gebouw van de Baltic Exchange en het Bishopsgate *financial district* vielen vier doden en werd er voor bijna twee miljard pond aan schade veroorzaakt.⁴⁰

Vanaf 1994 werd er binnen de IRA echter meer aandacht besteed aan een vreedzame oplossing voor het conflict. De leidende figuur in dit proces was Gerry Adams, president van Sinn Féin, de politieke tak van de IRA. Onder zijn leiding valt er een toenadering te zien met de Noord-Ierse gematigde Nationalist partij SDLP van John Hume. Deze Hume werd een tussenpersoon in de onderhandelingen tussen de Britse regering en de IRA en speelde een belangrijke rol in het staakt-het-vuren van

³⁸ Ibidem, 513-521.

³⁹ Ibidem, 575-581.

⁴⁰ Ibidem, 585-609.

6 april 1994. Dit staakt-het-vuren duurde uiteindelijk bijna anderhalf jaar, een periode die echter niet effectief werd gebruikt voor de onderhandelingen. De Britten waren namelijk in eerste instantie niet overtuigd van de goede bedoelingen van de IRA, waardoor het tot december 1994 duurde voordat de eerste kleinschalige onderhandelingen op gang kwamen. Door deze Britse terughoudendheid en het groeiende verzet binnen de beweging zelf lukte het Adams daardoor niet om de IRA op het pad van de onderhandelingen te houden. De druppel voor dit *ceasefire* was de uitsluiting van Sinn Féin in de onderhandelingen tussen de Britse en Ierse regeringen, de SDLP van Hume en de Noord-Ierse Unionist partijen UDP en de Progressive Unionist Party.⁴¹

Dit staakt-het-vuren eindigde op 9 februari 1996 met een grote aanslag op de Londense Docklands. Een bom in een treinwagon vernielde een deel van het financiële district bij Canary Wharf en kostte aan twee mensen het leven, waarbij er voor 85 miljoen pond aan schade werd aangericht. De tweede grote IRA-aanslag van na het *ceasefire* vond plaats op 15 juni 1996 in het centrum van Manchester. Gericht op de infrastructuur en economie van de stad, waar in het kader van het Europees Kampioenschap voetbal de volgende dag een wedstrijd tussen Rusland en Duitsland gespeeld zou worden, vernietigde de bom een deel van het centrum en zorgde voor 212 gewonden. Wonderbaarlijk genoeg vielen er geen doden bij deze aanslag, die de grootste ontploffing in Groot-Brittannië in vreedstijd ooit werd. Het geweld in Noord-Ierland ging ook door met verschillende aanvallen van de IRA. Het dodenaantal bleef echter opvallend laag: in de tijd na het staakt-het-vuren kwam er maar één Britse soldaat om het leven en in Ierland verloor één politieagent het leven.⁴²

Ondanks het succes van deze twee *high-profile* aanvallen was de IRA in 1997 dusdanig in het nauw gedreven dat er geen andere mogelijkheid meer was dan te onderhandelen. Op 20 juli hernieuwde de beweging dan ook haar *ceasefire* en gingen de onderhandelingen verder. De belangrijkste voorwaarden voor het vredesproces waren dat er een vreedzame oplossing voor het conflict moest komen, er een ontwapening van alle paramilitaire organisaties plaats moest vinden en dat deze ontwapening gecontroleerd moest worden door een onafhankelijke commissie. Nadat Gerry Adams en Martin McGuinness, de belangrijkste woordvoerders voor

⁴¹ Moloney, *A Secret History of the IRA* 428-443.

⁴² J. O'Beirne Ranelagh, *A Short History of Ireland* (Cambridge 1999) 295-296.

Sinn Féin, akkoord waren gegaan met deze voorwaarden kwam het op 10 april 1998, Goede Vrijdag, tot een akkoord tussen de verschillende groepen. De belangrijkste punten van deze Belfast Agreement waren het afzweren van geweld en het najagen van doelen op een democratische manier, demilitarisatie van Noord-Ierland, de oprichting van een Northern Ireland Assembly en de afspraak dat de politieke status van Noord-Ierland alleen maar veranderd kan worden als een meerderheid van de bevolking via een referendum heeft aangegeven het daarmee eens te zijn.⁴³

Met het Belfast Agreement kwam er dus een einde aan The Troubles. De IRA beloofde via een democratische en vreedzame manier verder te gaan in haar strijd om Noord-Ierland bij Ierland te voegen. Sinn Féin nam in 2007 plaats in de Noord-Ierse regering, als lid van een coalitie met de Democratic Unionist Party, van de bekende Unionist activist en dominee Ian Paisley. Hierbij werd voormalig IRA-leider Martin McGuinness de Deputy First Minister onder deze Paisley. Niet iedereen was het echter eens met de voorwaarden van het Belfast Agreement. De Real IRA splitste zich in 1997 af van de IRA en ging door met het plegen van aanslagen, waarvan die op het Noord-Ierse plaatsje Omagh de bekendste is. Ondanks het einde van The Troubles stopte het geweld dus niet direct. Hierdoor bleef Noord-Ierland de aandacht trekken van de Britse inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Deze diensten waren al sinds 1969 actief in dit gebied, waar later in dit artikel meer aandacht aan geschonken zal worden.⁴⁴

⁴³ Moloney, *A Secret History of the IRA* 458-489.

⁴⁴ *Ibidem*, 507-592.

Euskadi Ta Askatasuna: een vrij Baskenland en de strijd tegen Spanje

De eerste keer dat het Baskische volk in een geschreven bron verschijnt, is in het jaar 7 na Christus, in het werk van de Romeinse historicus Strabo. De meest traditionalistische Baskische nationalist claimen echter dat de Basken al veel langer in het gebied wonen, zo lang zelfs dat er geen bewijzen meer voor zijn wanneer er voor het eerst Basken het gebied betrokken. Hoe lang de Basken er nu wel of niet wonen, er kan veilig gesteld worden dat zij al eeuwen een aparte identiteit hebben ontwikkeld en lang meester zijn geweest van hun eigen gebied. Zo lukte het de Romeinen niet om het gebied te veroveren en hebben ook de Moren geen voet aan de grond gekregen in Baskenland. Door de ligging van het gebied, aan de Golf van Biskaje, hebben de Basken daarnaast een belangrijke rol gespeeld in het machtige overzeese rijk van de Spanjaarden. Basken stonden bekend als bekwame zeevaarders en enkele belangrijke ontdekkingsreizigers en conquistadores komen uit de gebieden die bekend staan als Baskenland.⁴⁵

Baskenland bestaat uit zeven verschillende provincies, waarvan er vier aan de Spaanse kant en drie aan de Franse kant van de grens te vinden zijn. De Franse Baskische gebieden zijn Labourd, Basse-Navarre en Soule. Het Spaanse deel van Baskenland, waar het in het verhaal van de ETA vooral om zal draaien, zijn Álava, Vizcaya, Guipúzcoa en Navarra. Dit Navarra speelt een belangrijke rol in de vroege Baskische geschiedenis, waarbij de tijd van het koninkrijk van Navarra (999-1035) de enige periode in de geschiedenis is geweest waarbij alle Basken onder een Baskische heerser leefden. Na deze periode werd Navarra veroverd door de koning van Castilië en werd het Baskische gebied een onderdeel van, eerst, Castilië en, later, het Spaanse koninkrijk. De Basken bleven echter wel hun eigen *fueros*, lokale wetten, behouden. Hun *fueros* waren de meest uitgebreide in Spanje, samen met die van Catalonië, en de Basken hadden twee belangrijke voorrechten op fiscaal gebied. Zij hadden de macht om de hoogten van hun eigen belastingen in te stellen, waardoor zij niet beïnvloed werden door de financiële eisen van het corrupte regime in Madrid. Daarnaast werden de Basken vrijgesteld van het betalen van invoerrechten op goederen die vanuit het buitenland Baskenland binnen kwamen en konden zij invoerrechten instellen op goederen die in Baskenland geïmporteerd werden vanuit de rest van Spanje. De Basken bleven deze *fueros* behouden tot het

⁴⁵ Clark, *The Basque Insurgents* 8-9.

Baskische platteland in de Carlisten-oorlogen van halverwege de negentiende eeuw de kant van de monarchistische Carlisten koos, terwijl de grote Baskische steden de kant van de liberale, republikeinse regering kozen. Aan het einde van deze burgeroorlogen, die verloren werden door de Carlisten, raakten de Basken in 1876 hun *fueros* kwijt, al kregen zij hier wel een gunstig belastingklimaat voor terug.⁴⁶

Deze voordelige belastingen hadden tot gevolg dat de Baskische industrie in een recordtempo groeide en de welvaart van het gebied sterk toenam. Door deze groei ontstonden er twee klassen in de steden; een Baskische oligarchie en het proletariaat dat meestal van buiten de regio kwam. Deze industrialisatie had een scheuring tussen het Baskische platteland en de steden tot gevolg en de toenemende migratie van niet-Baskische arbeidskrachten wakkerde het Baskische nationalisme aan. Voor de jaren negentig van de negentiende eeuw was er namelijk nooit echt sprake geweest van een nationalistisch bewustzijn binnen de Baskische provincies van Spanje. Zij voelden zich natuurlijk wel onderling verbonden en anders dan de andere inwoners van Spanje, maar waren nooit op het idee gekomen om zich daadwerkelijk af te scheiden van de rest van het land. Hierdoor moest de grondlegger van het nationalisme, Sabino Arana, een aparte naam voor het gebied bedenken, een vlag ontwerpen en een ideologie opbouwen die de Basken een legitieme claim gaf om onafhankelijkheid van Spanje te eisen. Euskadi, de naam die Arana bedacht, werd tot die tijd vooral onderscheiden door de Baskische taal die op geen enkele andere Spaanse of Europese taal leek. Door de massale immigratie van niet-Basken dreigde deze taal echter uit te sterven; zij was te moeilijk om zomaar te leren, waardoor het Euskera het gevaar liep te verdwijnen uit de Baskische steden. De angst dat deze taal zou verdwijnen en de steeds groter wordende aanwezigheid van niet-Basken zorgden ervoor dat het nationalisme aangewakkerd werd en dat de Basken zichzelf gingen zien als een apart volk dat recht had op een eigen land.⁴⁷

Deze kant van het Baskische nationalisme liet zich voor het eerst zien in de Partido Nacionalista Vasco (PNV). Deze partij werd door Arana opgericht als een politieke partij en vakbond voor etnisch Baskische arbeiders, als tegenhanger van de Partido Socialista Obrero Español (PSOE), de socialistische partij die vooral populair was onder de arbeiders die in de Baskische steden waren gaan wonen. De PNV werd in de jaren voor de Spaanse Burgeroorlog het belangrijkste orgaan van het

⁴⁶ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 21-25.

⁴⁷ Sullivan, *ETA and Basque Nationalism* 1-4.

Baskisch nationalisme. Door de doelen van de partij te veranderen van totale onafhankelijkheid naar een autonoom Baskisch gebied binnen Spanje sprak de PNV ook gematigde nationalistenaan waardoor de achterban groeide. Doordat de partij groter en invloedrijker werd raakte de PNV regelmatig in conflict met de PSOE, wat tot enkele vuurgevechten en schermutselingen leidde.⁴⁸

De Burgeroorlog bracht overal verandering in. In eerste instantie was de PNV terughoudend in het geven van steun aan de regering van de Tweede Republiek, die werd gevestigd in 1932. In tegenstelling tot de Catalanen, die beloond werden met verregaande autonomie, wachtte de PNV eerst af. Het sterke antikerkelijke karakter van de Republikeinen stond de gelovige Basken tegen waardoor de PNV er pas laat voor koos om haar steun aan de regering te geven. Door de overwinning van rechts in de verkiezingen van 1934 werd verdere Baskische autonomie een halt toegeroepen. De Republikeinen kwamen echter in 1936 opnieuw aan de macht, waarna het niet lang duurde voordat Franco aan zijn opstand tegen de Republiek begon en de regering haar belofte van Baskische autonomie niet op tijd waar kon maken. Ondanks dat de Republiek voor de Burgeroorlog haar beloften niet kon houden bleef de PNV wel aan de kant van de gekozen regering staan. Hierdoor werd Baskenland *de facto* autonoom doordat Franco's troepen de Basken hadden afgesneden van Madrid. Baskenland was dus omsingeld en het duurde niet lang voordat de Basken overlopen werden door de Franquisten. Voordat dit gebeurde werd het Baskische marktplaatsje Guernica één van de bekendste beelden van de Burgeroorlog nadat het platgebombardeed werd door de Duitse Luftwaffe, Franco's bondgenoten. Op 19 juli 1937 viel Bilbao en was het Baskische verzet gebroken. De Baskische nationalistenaan die hun grondgebied tegen Franco verdedigd hadden gaven zich kort hierna over, in plaats van hun eigen gebied te verlaten en de Spaanse Republiek op andere plaatsen te verdedigen. Als gevolg van het Baskische verzet werden veel nationalistenaan gevangengezet en geëxecuteerd en werd Baskenland behandeld als veroverd gebied. Zoals de nieuwe burgemeester van Bilbao, José María de Areilza, dit bij zijn aanstelling duidelijk maakte:

'Bilbao... is veroverd door het leger... Bilbao is een stad verlost door bloed... Spanje, verenigd, groots en vrij, heeft getriomfeerd. De verschrikkelijke en sinistere nachtmerrie die Euskadi heette is voor altijd

⁴⁸ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 26-28.

verslagen. Biskaje is weer een onderdeel van Spanje door pure en simpele militaire verovering.⁴⁹

Deze woorden van een Franquist beloofden weinig goeds voor de Basken. Na de Burgeroorlog werden de maatregelen tegen de Basken niet ingetrokken, maar zelfs geïstitutionaliseerd. De Baskische taal werd verboden en uitingen van de Baskische cultuur en gebruiken werden de kop in gedrukt. Daarnaast werden de jaren na de Burgeroorlog gekenmerkt door een verregaande industrialisatie van Baskenland, waarbij er een nieuwe stroom niet-Baskische migranten zich in Bilbao, San Sebastian en Vitoria vestigde. De Basken kregen zelf het idee dat Franco probeerde om de Baskische cultuur bij de wortel uit te roeien en hun thuisland in een industriële woestijn te veranderen. Hierdoor kwam het Baskische nationalisme opnieuw, en sterker dan ooit tevoren, op. Er werden verschillende nationalistische politieke groeperingen opgericht en in hun kielzog gingen gewapende nationalisten zich organiseren en werd geweld een nieuwe tactiek van de Baskische nationalisten.⁵⁰

De geboorte van de ETA kwam dus niet zomaar uit de lucht vallen. Het Baskische nationalisme stond al ruim een halve eeuw in de aandacht en de voorwaarden voor het gebruik van geweld begonnen langzaam te ontstaan. De politieke voorwaarden waren ook al langere tijd aanwezig; de PNV had een grote achterban en was de stem van de nationalistische beweging. De wortels van de ETA zijn dan ook terug te leiden op de jeugdbeweging van de PNV. In 1952 richtten enkele studenten aan de universiteit van Bilbao de discussiegroep Ekin op. De bedoeling van deze groep werd bij de oprichting al duidelijk, want *ekin* betekent in het Baskisch het begin of beginnen. Ekin werd in eerste instantie gesticht omdat de Baskische studenten de PNV als een verouderd en irrelevant instituut zagen dat niet bij machte was om Franco partij te bieden. Ondanks de verschillen tussen beide groepen fuseerde Ekin in 1956 met de jongerenafdeling van de PNV, waarna de groep als EGI door het leven ging. In eerste instantie leek dit een goede oplossing voor beide groepen; de Ekin-leden stonden op een hoger intellectueel niveau dan de originele PNV-leden en Ekin kreeg door haar samengaan met de PNV toegang tot veel meer jonge mensen in de steden en dorpen en de groep breidde haar invloed uit tot ver buiten de universiteit. Het verstandshuwelijk tussen Ekin en de PNV was

⁴⁹ Ibidem, 29-30.

⁵⁰ Shepard, 'The ETA' 56-57.

echter geen lang leven beschoren. Ekin verweet de PNV dat zij te weinig actie ondernam terwijl de PNV zichzelf beschouwde als 'de' partij van het Baskische nationalisme en weinig ophad met de arrogante studenten die zelf een groepje waren begonnen.

'The split from the PNV which led to the creation of ETA was caused, not by disagreement over whether violent methods were justified or not, but by incompatibility between a group of activists and a party which saw Basque festivals and cultural events as, in themselves, directly political activities.'⁵¹

Een breuk was onafwendbaar en op 31 juli 1959, de dag van St. Ignatius van Loyola, één van de oprichters van de Jezuïeten en één van de bekendste Basken, werd de ETA opgericht.⁵²

Voor een groepering die sinds haar oprichting ruim achthonderd slachtoffers heeft gemaakt duurde het relatief lang voordat de ETA voor het eerst betrokken was bij dodelijke incidenten. In de jaren na haar oprichting hield de organisatie zich vooral bezig met propaganda, zoals het aanbrengen van nationalistische graffiti, iets dat niet totaal zonder gevaar gedaan kon worden in de straten die gepatrouilleerd werden door Franco's schietgrage politie. Ondanks dat de organisatie zich dus de eerste jaren vooral bezighield met propaganda, educatie en rekrutering wilden haar leden meer. Om deze doelen te verwezenlijken werd er al in het eerste jaar van het bestaan van de ETA een militaire vleugel opgericht die spoedig indruk zou gaan maken in Franco's Spanje. In juli 1961 ondernam de ETA een poging om een trein vol met veteranen van de Burgeroorlog die op weg waren naar een herdenking te laten ontsporen. De poging mislukte echter en meer dan honderd activisten werden gearresteerd en gemarteld. De naam van de ETA was echter gevestigd en de groepering begon een bekende verschijning te worden in de anti-Franquistische kringen van het begin van de jaren zestig.⁵³

Ondanks de politieke ontwikkeling van de nationalistische beweging bleef de rol van de militaire tak van de ETA beperkt. Door gebeurtenissen binnen de ETA trad de militaire tak van de beweging echter steeds meer op de voorgrond. Binnen de

⁵¹ Sullivan, *ETA and Basque Nationalism* 31.

⁵² Ibidem, 28-33.

⁵³ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 36-37.

ETA kwam de politieke oriëntatie van de beweging onder vuur te liggen; een invloedrijk gedeelte keerde zich steeds verder af van de nationalistische wortels van de ETA en richtte zich meer op links denkbeelden, variërend van anarchistisch tot Maoïstisch en van Trotskisme tot *mainstream* communisme. Als gevolg van deze ontwikkelingen vond er een aantal afsplitsingen van de ETA plaats, waarna de militaire tak als meest invloedrijke naar voren kwam. De gewapende campagne begon met het plegen van bomaanslagen op Franquistische standbeelden en emblemen, die overal aanwezig waren in de Spaanse steden en dorpen. ETA-leden gingen zich ook bezighouden met bankovervallen om de beweging te voorzien van geld. Omdat beide activiteiten ervoor zorgden dat de leden gewapend moesten zijn duurde het niet lang voordat de nieuwe ‘revolutionaire oorlog’ haar eerste slachtoffers zou gaan eisen. Op 7 juni 1968 werd Guardia Civil José Pardines het eerste slachtoffer van ETA-geweld. Bij een routine verkeerscontrole werd ‘Txabi’ Extebarrieta, alle ETA-leden hadden een codenaam waar zij onder bekend stonden, in het nauw gedreven waarbij hij het vuur opende en Pardines doodde. In de daaropvolgende achtervolging werd ook Txabi gedood, waardoor hij het eerste lid van de ETA werd dat zijn leven verloor in een gevecht met de Spaanse autoriteiten.⁵⁴

Met dit incident was de Rubicon definitief overgestoken en begon een proces van aanvallen en vergeldingen van beide kanten. Melitón Manzanás, chef van de politieke politie in Guipúzcoa en een beruchte martelaar, werd het eerste slachtoffer van een gerichte aanslag door de ETA. Zijn moord werd op dat moment geïnterpreteerd als een vergelding voor de dood van Txabi, maar de aanslag was al langer gepland en de operatie stond in eerste instantie zelfs onder leiding van diezelfde Txabi. Als reactie op deze aanslag riep het Franco-bewind de noodtoestand in Guipúzcoa uit en werden de weinige burgerrechten die er toen bestonden ingetrokken. Lidmaatschap van een oppositiegroep werd strafbaar en kon leiden tot een gevangenisstraf van twintig jaar en de leiders van deze groepen riskeerden zelfs de doodstraf. “The experience of mass repression radicalised much of Basque society, nationalist and non-nationalist alike. The thesis that Euskadi was occupied by enemy forces became the lived experience of much of the population.”⁵⁵

De onderdrukking door de Spaanse autoriteiten leidde ertoe dat het merendeel van het leiderschap van de ETA zich in 1968 verschool aan de Franse

⁵⁴ Ibidem, 37-38.

⁵⁵ Ibidem, 38.

kant van de grens. In 1969 werd echter het grootste gedeelte van het overblijvende leiderschap gearresteerd en in één monsterproces voor een militaire krijgsraad gedaagd. Zestien ETA-leiders werden in die dagen voorgeleid waarvan er negen van hen ter dood veroordeeld werden. Dit ‘Burgos-proces’, zoals de zaak door het leven zou gaan, werd voor de ETA echter een propagandasucces zoals de protesten in de gevangenissen en de hongerstakingen dat voor de IRA zouden worden. Na de veroordelingen stak er een storm van protest op in de internationale gemeenschap, waarbij negen regeringen, waaronder die van Frankrijk, Duitsland en het Vaticaan de rechtsgang sterk veroordeelden. In het licht van deze kritiek van de buitenwereld zette Franco de terdoodveroordelingen om in gevangenisstraffen van dertig jaar. Dit proces werd een groot succes voor de ETA; de aangeklaagde leiders gebruikten de gerechtshoven om hun manifesten over Baskische zelfbeschikking in de publiciteit te krijgen en de organisatie ontving grote steun van de nationalistische gemeenschap.⁵⁶ Internationaal was het Burgos-proces een nederlaag voor Franco die moest toegeven aan de publieke opinie. Hierdoor werd dit proces “a trial of the regime as much as of the terrorists themselves.”⁵⁷

Ondanks het succes van het Burgos-proces op het gebied van de politiek en *public relations* ging het de ETA operationeel niet voor de wind in de eerste helft van de jaren zeventig. Door de immense druk van het Franco-regime werden de rangen van actieve militanten sterk uitgedund. Degenen die wel bleven gingen zich meer op de politiek richten, waardoor deze generatie van ETA-strijders vooral terecht kwam in andere linkse partijen. Als gevolg hiervan namen de militaire acties van de groepering sterk af en in 1970 en 1971 vonden er zelfs helemaal geen aanslagen plaats. De haviken in de organisatie kwamen daarom tot de conclusie dat elke keer als de ETA de militaire kant van de strijd liet varen en zich meer richtte op de politiek en de discussie het nationalisme naar de achtergrond verdween en de organisatie meer non-nationalistisch en socialistisch werd. Onder druk van deze *hard-liners* werd de militaire koers in 1972 weer ingezet. Met de ontvoering van twee rijke industriëlen werd de oorlogskas gevuld waardoor het voor de ETA mogelijk was om in 1973 haar meest *high-profile* aanslag te plegen. Op 20 december 1973 ontplofte een bom, die was ingegraven in de weg, onder de auto van admiraal Luis Carrero-Blanco. De ontploffing was zo krachtig dat de auto waar de admiraal zich in bevond over een

⁵⁶ Sullivan, *ETA and Basque Nationalism* 92-110.

⁵⁷ R. Carr, *Spain 1808-1975* (Oxford 1982) 733-734.

gebouw heen werd geblazen en op een balkon aan de achterkant terecht kwam. Carrero-Blanco was zes maanden eerder door Franco aangewezen als de nieuwe premier van Spanje en werd alom beschouwd als Franco's opvolger. Door deze aanslag kwam de continuïteit van het Franco-regime in gevaar en behaalde de ETA voor de ogen van de wereld een groot succes in haar strijd tegen de Spaanse regering.⁵⁸

Na de dood van Carrero-Blanco nam het aantal doden dat gemaakt werd door de ETA sterk toe. In 1974 maakte de organisatie achttien slachtoffers, drie keer zoveel als in het jaar ervoor. Twaalf van deze achttien slachtoffers waren burgers die omkwamen bij een bomaanslag op het Cafetería Rolando in Madrid, een daad van willekeurig terrorisme die nooit opgeëist is door de ETA maar bijna zeker haar verantwoordelijkheid is. Als gevolg van deze aanslag vond er voor de laatste keer een splitsing binnen de groepering plaats. ETA politiko-militarra, ETA(p-m), bleef naast een militaire benadering ook zoeken naar een politieke oplossing voor de problemen in Baskenland. ETA(p-m) was in eerste instantie de belangrijkste van de twee groepen in de periode van de Spaanse transitie van een dictatuur naar een democratie. Met de dood van Franco in november 1975 kwam er een einde aan de dictatuur en werd koning Juan Carlos I op de troon gezet. De regering werd gevormd door een coalitie onder leiding van de centrumdemocraten van Adolfo Suárez. ETA (p-m) was echter geen lang leven beschoren en na een periode van interne spanningen, problemen en afscheidingen fuseerde ETA(p-m) in 1983 weer met het andere gedeelte van de originele ETA, ETA militarra (ETA-(m)). Hiermee werd de stelling dat bij een splitsing binnen de ETA de meest militaristische groep uiteindelijk aan het langste eind trekt weer verder onderbouwd. ETA(m) bleef in de jaren na de splitsing haar eigen koers van militaire strijd varen en weigerde om via de politiek een oplossing te vinden voor de Baskische kwestie. De laatste drie jaar van de jaren zeventig werden daardoor ook de periode waarin de ETA haar meeste slachtoffers eiste. Onder deze slachtoffers bevonden zich vooral lagere ambtenaren, onschuldige burgers en Guardia Civil, die grotendeels omkwamen in kleinere aanslagen.⁵⁹

Met de 'overwinning' van ETA(m) koos de groepering duidelijk voor een militaire aanpak van de Baskische problemen. Opvallend genoeg leidde dit dus tot de meeste gewelddadige activiteiten in een tijd dat de Spanjaarden voor het eerst in

⁵⁸ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 39-40.

⁵⁹ *Ibidem*, 49-50.

veertig jaar weer te maken kregen met een eerlijke wetgeving, vrijheid van meningsuiting, het vrijlaten van alle ETA-leden uit de Spaanse gevangenissen en de Basken door een referendum meer autonomie kregen dan zij ooit gehad hadden. De ETA koos in deze tijd echter nadrukkelijk voor de aanval. De redenen voor deze escalatie waren tweeledig; ten eerste had het verleden al uitgewezen dat wanneer de organisatie zich wendde tot de politiek de oorspronkelijke nationalistische doelen werden ingeruild voor algemene socialistische denkbeelden. Ten tweede waren de voorstanders van de ETA van mening dat de Basken niet de mogelijkheid hadden gekregen om een keuze te maken of zij wel echt deel uit wilden maken van de nieuwe Spaanse democratie. De nieuwe grondwet van 1978 werd door een groot deel van de Spaanse bevolking goedgekeurd, terwijl dit percentage in de Baskische nationalistische kringen aanzienlijk lager bleef.

'The Constitution recognises Basque nationality and the Basque language, and makes relatively generous provisions for Basque autonomy. Crucially, however, the Spanish consensus had co-opted the Basques as part of a larger unit, to which many of them felt they did not belong. Basque nationalists felt they had been betrayed by Spanish democrats.'⁶⁰

Met de winst van de socialistische PSOE in 1982 kwam er dus opnieuw een partij aan de macht waar de Baskische nationalisten negatief tegenover stonden. Ondanks de beloften van de PSOE over verdergaande autonomie kozen zij toen zij aan de macht kwamen voor een centralistische aanpak van de Spaanse problemen met opstandige regio's en gaven zij weinig ruimte aan de wensen van groepen als de Basken en de Catalanen. Als gevolg hiervan won het Baskische nationalisme weer aan steun en kreeg Herri Batasuna, de politieke aanhangers van de ETA, 16,5 procent van de stemmen bij de verkiezingen voor het Baskische autonome parlement.⁶¹

Ondanks de twee 'vuile oorlogen' die tussen 1976 en 1987 door verschillende Spaanse regeringen en de inlichtingen- en veiligheidsdiensten tegen de ETA werden gevoerd, waar later in dit artikel dieper op in zal worden gegaan, bleef de ETA in de

⁶⁰ Ibidem, 51.

⁶¹ D. Conversi, *The Basques, the Catalans and Spain: Alternative Routes to Nationalist Mobilisation* (Reno 1997) 141-152.

jaren tachtig doorgaan met waar zij in de jaren zeventig gebleven was. De verandering van een conservatieve dictatuur naar een democratie onder leiding van de socialisten was voor de ETA geen reden om minder geweld te gaan gebruiken. In september 1985 pleegde de groep haar eerste aanslag met een autobom, waarbij één Amerikaan omkwam en zestien anderen gewond raakten. De tweede helft van de jaren tachtig kenmerkte zich door enkele bloedige episodes in de strijd tussen de ETA en het Spaanse *establishment*. Slachtoffers van de ETA varieerden van politici, zoals de gouverneur van Guipúzcoa, hooggeplaatste politiemensen en legerofficieren tot gewone Guardia Civil en onschuldige burgers. Het was de gewoonte van de ETA om een jaarlijkse zomercampagne te ondernemen waarbij er aanslagen werden gepleegd op de populaire badplaatsen aan de Spaanse kusten. De meest in het oog springende aanslag van deze periode vond plaats op 19 juni 1987 in Barcelona. Een autobom bij het Hipercor winkelcentrum maakte eenentwintig dodelijke slachtoffers, terwijl er vijfenveertig gewonden vielen. Dit was de meest dodelijke aanslag in de geschiedenis van de ETA en zorgde voor zoveel onrust dat de ETA zich verplicht voelde om een persbericht uit te geven waarin stond dat zij een waarschuwing had gegeven voor de aanslag, maar dat de politie niets met deze waarschuwing had gedaan.⁶²

Op politiek gebied won Herri Batasuna aan populariteit in de jaren tachtig. De PNV was lang de belangrijkste partij van het Baskische nationalisme geweest maar het aan de ETA gelieerde Herri Batasuna begon in de tweede helft van het decennium een belangrijke rol te spelen in de Baskische politiek. Ondanks de grotere rol van Herri Batasuna deed de partij echter niet mee aan het Ajuria-Enea akkoord, dat erop uit was om het geweld van de ETA te stoppen. Dit akkoord werd wel gevolgd door een staakt-het-vuren van de ETA, waarna onderhandelingen met de regerende PSOE van start gingen. Met het uitblijven van succes van deze onderhandelingen ging het geweld daarna echter weer door. De PNV leverde in ieder geval aan populariteit in door een coalitie te vormen met de PSOE. Dit wordt geïllustreerd door de afscheiding van Eusko Alkartasuna, een splinterpartij van de PNV die in de verkiezingen van 1986 veertien zetels in het Baskische parlement haalde. Dit waren er evenveel als de PNV er dat jaar behaalde en een ongekend hoog aantal voor een nieuwe partij.⁶³

⁶² Sullivan, *ETA and Basque Nationalism* 257-274.

⁶³ Conversi, *The Basques, the Catalans and Spain* 148-152.

De belangrijkste gebeurtenis van de jaren negentig was er één die de ETA meer kwaad dan goed deed. Met de kidnapping van, en de moord op, Miguel Ángel Blanco verloor de organisatie een groot deel van haar populariteit en steun. Blanco was een gemeenteraadslid van de centrumrechtse Partido Popular en werd op 10 juli 1997 ontvoerd door ETA-leden Txapote en Amaia. De ETA eiste in ruil voor de vrijlating van Blanco dat alle gevangen ETA-leden naar gevangenissen in het Baskenland zouden worden overgebracht. Nadat de Spaanse regering niet aan deze eis voldeed werd Blanco drie dagen later gevonden met twee kogels in het achterhoofd. Deze brute moord veroorzaakte veel woede en onrust in Spanje en zes miljoen mensen gingen de straten op om te demonstreren tegen het geweld van de ETA. Als gevolg van deze demonstraties verklaarde de ETA in september 1998 dat het, voorlopig, de wapens neer zou leggen. Dit staakt-het-vuren duurde veertien maanden, tot december 1999, waarna de aanslagen en het doden weer verder gingen. De ETA gaf de schuld van het mislukken van politieke onderhandelingen in deze periode aan de Spaanse regering, die, terwijl de ETA wilde praten over een onafhankelijk Baskenland, niet verder wilde gaan dan het bespreken van de voorwaarden van een ontwapening van de ETA. Hierna ging het geweld weer door, onder andere met autobommen buiten warenhuizen in Madrid en brandbommen bij Spaanse vliegvelden.⁶⁴

In het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw valt er voor het eerst iets waar te nemen dat vergelijkbaar is met het Noord-Ierse vredesproces. Na de aanslagen op de Madrileense treinen op 11 maart 2004, die in eerste instantie door de regerende Partido Popular aan de ETA toegeschreven werden maar in werkelijkheid gepleegd waren door militante moslims die banden hadden met Al Qaida, won de PSOE van José Luis Rodríguez Zapatero de verkiezingen die drie dagen na de aanslagen werden gehouden. Zapatero was degene die ruim een jaar later de eerste stap zette richting onderhandelingen met de ETA en Batasuna, dat nadat de partij in 2003 verboden werd verder ging als een vereniging in plaats van een politieke partij. Het duurde daarna echter nog tien maanden voordat de ETA reageerde op de voorstellen van Zapatero en een staakt-het-vuren aankondigde. Na het staakt-het-vuren kwamen de onderhandelingen moeizaam op gang. Zapatero's positie was kwetsbaar omdat hij binnen zijn partij tegenstand kreeg en ook de Partido Popular tegenover zich zag geplaatst. De ETA en Batasuna hadden weinig geduld

⁶⁴ Shepard, 'The ETA' 63.

met de moeilijke positie van Zapatero waardoor de onderhandelingen uiteindelijk op niets uitliepen. De bomaanslag op het Madrid-Barajas vliegveld van 30 december 2006 betekende het einde van de onderhandelingen. Bij deze explosie vonden twee mensen de dood en werden een parkeergarage en een deel van een terminal totaal vernietigd. Na deze aanslag hervatte de ETA haar campagne en ging zij op dezelfde voet verder als zij voor 2005 had gedaan. Hierbij valt er vooral te denken aan kleinschalige aanslagen op Guardia Civil, politici, rechters en toeristische doelen. Door de hervatting van het geweld verloor Batasuna een groot deel van de steun die de partij bij elkaar gesprokkeld had tijdens het staakt-het-vuren.⁶⁵

Na de hervatting van het geweld eind 2006 en het plegen van verschillende aanslagen kwam de ETA op 5 september 2010 met een nieuw staakt-het-vuren. De ETA beloofde bij dit staakt-het-vuren geen wapens meer te gebruiken in haar strijd voor onafhankelijkheid. Deze verklaring kwam na de arrestatie van een groot aantal ETA-leiders en het oplaaien van het debat binnen de nationalistische gemeenschap over de vraag op wat voor manier de strijd voor onafhankelijkheid in de toekomst gevoerd moet gaan worden. Volgens de verklaring zijn de doelen van de ETA niet veranderd, maar belooft het om geen offensieve gewelddadige acties meer uit te voeren en om op een democratische manier een oplossing voor het probleem te vinden. Deze verklaring werd in Spanje met het nodige cynisme ontvangen. Volgens Rodolfo Ares, de minister voor de Baskische regio, was de verklaring van de ETA goed nieuws, maar verwachtte het Baskische volk van de organisatie dat zij definitief de wapens neer zou leggen.⁶⁶ Dit staakt-het-vuren werd op 10 januari 2011 gevolgd door een verklaring die de situatie definitief maakte. De ETA nodigde internationale waarnemers uit om de organisatie te controleren en om te kijken of de ETA zich wel aan haar eigen afspraken hield. Zapatero reageerde op deze verklaring door te stellen dat de ETA definitief het geweld moet afzweren en zich totaal op een democratische oplossing van het Baskische conflict moet richten.⁶⁷

⁶⁵ P. Woodworth, 'The Spanish-Basque Peace Process: How to Get Things Wrong', *World Policy Journal* (Spring 2007) 66-68.

⁶⁶ BBC News, 'Basque separatist Eta 'declares ceasefire'' (Versie 5 september 2010), <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11191395> (14 februari 2011).

⁶⁷ Guardian, 'ETA declares permanent ceasefire; (Versie 10 januari 2011), <http://www.guardian.co.uk/world/2011/jan/10/eta-declares-permanent-ceasefire> (14 februari 2011).

De ethische kant van contraterrorisme

Wat is eigenlijk toegestaan in de strijd tegen terrorisme? Is marteling een legitieme manier om informatie te verkrijgen, of moet marteling altijd uitgesloten worden? Zijn terroristen vijandelijke soldaten of slechts gewone criminelen? Vragen als deze komen voortdurend naar voren in de strijd tegen het moderne terrorisme. Na de aanslagen van 11 september 2001 heeft het internationale terrorisme een prominente plaats veroverd op de politieke agenda. De Amerikaanse regering werd geconfronteerd met dilemma's als burgerlijke vrijheden versus veiligheid, de rechten van vijandelijke strijders in de oorlogen in Afghanistan en Irak versus het verkrijgen van informatie en of liquidaties van tegenstanders bij een legitieme vorm van oorlogvoering horen. De regering-Bush heeft er in de *war on terror* voor gekozen om enkele burgerrechten in te perken in ruil voor meer controle vanuit de overheid. Zo kunnen individuen vastgehouden worden als er een kans is dat zij betrokken zijn bij terrorisme, ondanks dat het onwaarschijnlijk is dat zij zich echt met terroristische activiteiten gaan bezighouden. Dit is mogelijk door een wet waarin de bewijslast die nodig is om iemand vast te houden ingeperkt wordt en er wordt afgestapt van de noodzaak om publiekelijk bewijs te presenteren voordat iemand vastgezet kan worden. Daarnaast is het voor militaire tribunalen mogelijk geworden om personen die van terrorisme verdacht worden te berechten zonder dat er onafhankelijke rechters en jury's worden ingezet in de processen. Deze rechtszaken worden niet openbaar gemaakt en de bewijslast die nodig is om iemand te veroordelen is flinterdun. Al deze wijzigingen in rechtspraak konden doorgevoerd worden doordat contraterrorisme-gerelateerde beslissingen uit de handen van de rechterlijke en wetgevende machten en het volk werden genomen. Contraterrorisme werd een tak van buitenlands beleid dat rechtstreeks in de handen kwam van de president, de veiligheidsdiensten en het leger.⁶⁸

Burgerrechten schieten er dus nog wel eens bij in, in de strijd tegen terrorisme. Terugkomend op het Britse en Spaanse contraterrorisme blijft een andere belangrijke vraag of terroristen beschouwd kunnen worden als vijandelijke soldaten of als gewone criminelen. De incidenten met de IRA en de ETA vonden vooral plaats in Noord-Ierland, Engeland, Spanje en Frankrijk. Al deze staten zijn in de jaren tachtig stabiele, Groot-Brittannië en Frankrijk, of ontluikende, Spanje, democratieën

⁶⁸ P.B. Heymann, *Terrorism, Freedom and Security: Winning Without War* (Cambridge 2003) 91-98.

die moeilijk neergezet kunnen worden als oorlogsgebieden. Wanneer mag de politie of het leger dan iemand doodschieten? Zelfverdediging of de verdediging van levens van anderen is een alom geaccepteerde reden voor het gebruik van dodelijk geweld. Als een zelfmoordterrorist op het punt staat zichzelf op te blazen in een druk winkelcentrum zullen weinig mensen het de politie kwalijk nemen als zij overgaan tot dodelijk geweld. De vraag is echter of dit ook geldt als een terrorist ergens een bom geplaatst heeft maar van plan is om deze bom pas over enkele uren te detoneren. Is dodelijk geweld dan ook nodig of zijn er andere opties? Een ander geval waarin dodelijk geweld gebruikt zou kunnen worden is wanneer een terrorist gewapend verzet biedt tegen zijn arrestatie. Een politieagent heeft misschien moreel en wettelijk gezien het recht om te schieten met de intentie om te doden als iemand verdacht wordt van het plegen van ernstige misdaden en terugschiet om zich te verzetten tegen een arrestatie. Maar geldt deze morele en wettelijke rechtvaardiging ook als iemand verdacht wordt van ernstige misdaden, maar op dat moment niet bezig is met het plegen van deze misdaden en waarschijnlijk in de toekomst deze misdaden ook niet meer zal plegen? Zoals uit deze voorbeelden duidelijk wordt is het schieten met de intentie om iemand te doden een grijs gebied. Met het gebruik van dodelijk geweld uit zelfverdediging zullen weinig mensen een probleem hebben, maar in andere gevallen is het op zijn minst dubieus te noemen.⁶⁹

Deze vragen speelden een belangrijke rol bij het geweld van de SAS en de GAL tegenover de IRA en de ETA. Veel van de situaties waarbij de SAS en de GAL betrokken waren, waren hinderlagen of executies. Hierbij is de vraag of de nationalistische terroristen beschouwd mochten worden als vijandelijke soldaten of als standaard criminelen belangrijk. Er zit namelijk een groot verschil tussen het gebruik van geweld in een oorlogssituatie of het gebruik van geweld tegen criminelen. Het leggen van hinderlagen tegen vijandelijke troepen en het liquideren van vijandelijke bevelhebbers en soldaten is een algemeen geaccepteerd gebruik in oorlogstijd. Individuen in een rechtsstaat zijn echter onschuldig tot het tegendeel bewezen is en hebben recht op een eerlijk proces met onafhankelijke rechters dat zich afspeelt in het openbaar. Hierdoor is het moeilijk om het leggen van hinderlagen door de SAS bij wapendepots van de IRA, waarbij uiteindelijk simpelweg het vuur geopend werd en bijna alle IRA-leden de dood vonden, en het executeren van ETA-leden, die de doodseskaders van de GAL vaak niet eens aan zagen komen en zich

⁶⁹ S. Miller, *Terrorism and Counter-terrorism: Ethics and Liberal Democracy* (Malden 2009) 99-101.

doorgaans van geen kwaad bewust waren in Frankrijk, te rechtvaardigen in een democratische rechtsstaat. IRA- en ETA-leden werden over het algemeen behandeld als gewone criminelen; zij werden gearresteerd, berecht en in de gevangenis gezet. In de jaren tachtig leek deze situatie echter veranderd en verloren de terroristen het recht op een eerlijk proces. In plaats daarvan werden zij door de Britse en Spaanse regeringen opeens beschouwd als vijandelijke strijders en werden zij niet meer gearresteerd. Hierdoor zijn deze episodes in het contraterrorisme zo tegenstrijdig met de normen en waarden van een democratische rechtsstaat en is het moeilijk om deze gebeurtenissen te duiden in een context van democratie, openbare rechtspraak en burgerrechten.⁷⁰

Moraliteit speelt een belangrijke rol in asymmetrische conflicten als de strijd tussen een terroristische groepering en een overheid.

'During war, and asymmetric conflict is no exception, two moral imperatives clash: the right to wage war for legitimate purposes – whether self-defense, national liberation, or humanitarian intervention – and the duty to protect combatants from unnecessary injury and noncombatants from direct harm.'⁷¹

Asymmetrische conflicten verschillen in deze dus niet wezenlijk van andere vormen van oorlogsvoering. Beide partijen zullen alles doen om het conflict te winnen, inclusief het opzij zetten van humanitaire waarden om de bovenliggende partij te worden. Aan de andere kant verschilt een asymmetrisch conflict wel wezenlijk van conventionele oorlogvoering. In een intrastatelijk conflict als de strijd tussen de IRA en de Britten of tussen de ETA en de Spanjaarden is het aan de democratische regering om de *moral highground* te behouden. Is een regering immers niet net zo erg als de terroristen of criminelen die zij probeert te bestrijden als zij dezelfde middelen gaat hanteren? Marteling, afpersing en moord zijn geen tactieken die een democratisch gekozen regering in een openbare rechtsstaat mag gebruiken. Middelen als deze vallen vanuit een moreel perspectief niet goed te praten, waardoor

⁷⁰ Ibidem, 132-145.

⁷¹ M.L. Gross, *Moral Dilemmas of Modern War: Torture, Assassination, and Blackmail in an Age of Asymmetric Conflict* (New York 2010) 239.

het gebruik van deze middelen democratisch gekozen bestuurders geen haar beter maakt dan de terroristen die zij proberen te bestrijden.⁷²

In de komende hoofdstukken zal er dan ook gekeken worden naar het contraterrorismebeleid van de Britse en Spaanse regeringen. Eerst zal er een kort overzicht gegeven worden over het Britse contraterrorisme tijdens de gehele Troubles en het Spaanse contraterrorisme vanaf de oprichting van de ETA in 1959. Daarna zal er een hoofdstuk besteed worden aan de tijd van het shoot-to-kill beleid in Noord-Ierland, de inzet van de SAS en het gebruik van supergrasses. Het laatste hoofdstuk voor de conclusie zal de tijd van de GAL en de *dirty war*, die liep van 1983 tot 1987, behandelen.

⁷² Ibidem, 238-252.

Brits en Spaans contraterrore: leger, politie en veiligheidsdiensten versus het nationalistisch terrorisme

Ondanks dat het clandestiene geweld tegen de IRA en de ETA vooral in de jaren tachtig plaatsvond is het interessant om te kijken hoe de Britse en Spaanse regeringen, politiemachten, legers en veiligheidsdiensten zijn omgegaan met de dreiging van het terrorisme. Aangezien beide landen geen ervaring hadden met grootschalig binnenlands terrorisme moesten zij allebei op nul beginnen in de strijd met hun respectievelijke nationalistisch terroristische groeperingen. Hierdoor valt er in beide landen de tendens waar te nemen dat zij aan het begin moeite hadden met de bestrijding van terrorisme, maar dat zij er in de loop der jaren veel behendiger in zijn geworden. In dit hoofdstuk zal er een overzicht worden gegeven van het contraterrore vanaf het begin van het geweld tot nu, te beginnen met de strijd van de Britten met de IRA, om daarna te vervolgen met het Spaanse contraterrorebeleid tegenover de ETA.

In het eerste decennium van The Troubles konden de Britse veiligheidsdiensten moeilijk grip krijgen op de IRA. De IRA had het initiatief en genoot een brede steun onder de bevolking. De populariteit van de Britse troepen en de RUC was bijzonder laag door incidenten als de Battle of the Bogside en Bloody Sunday, waardoor de IRA zichzelf kon opwerpen als de beschermers van de katholieke bevolking van Ulster. De IRA maakte in de jaren zeventig dan ook veel slachtoffers onder de RUC en het Ulster Defence Regiment (UDR). Dit infanterieregiment was een onderdeel van het Britse leger en was bedoeld om Noord-Ierse levens en bezittingen te beschermen tegen geweld. De bedoeling was dat dit regiment onpartijdig was, maar het bestond vooral uit Noord-Ierse protestanten en had een zweem van partijdigheid en samenwerking met Loyalist militias om zich heen hangen. De IRA was in de strijd met deze onderdelen van het Britse veiligheidsapparaat voortdurend de bovenliggende partij, waardoor zij veel slachtoffers kon maken door middel van bomaanslagen, aanvallen en het gebruik van sluipschutters. De dood van veel Engelse politieagenten en soldaten viel slecht in Engeland zelf, waardoor er halverwege de jaren zeventig voor werd gekozen om een Ulsterization van de veiligheidstroepen in te voeren. Gebaseerd op de Vietnamization van de Vietnam-oorlog, waarbij de Amerikanen steeds meer Zuid-Vietnamese troepen in gingen zetten in hun strijd met Noord-Vietnam en de

Vietcong, kregen de RUC en de UDR een grotere rol in het conflict met de IRA. In plaats van de Engelse legeronderdelen moesten deze veiligheidstroepen, die vooral uit Noord-Ieren bestonden, het zwaartepunt van de strijd met de IRA gaan vormen. Het idee hierachter was dat de dood van mensen uit Ulster zelf minder invloed zou hebben op de publieke opinie in Engeland, waardoor de Engelse bevolking zich niet zo snel tegen het conflict zou keren.⁷³

Dat de Britten echter weldegelijk kleine successen behaalden tegenover de Provisionals zien we aan de veranderende strategieën van de IRA. Door de Britse tactiek van het afsluiten van waarschijnlijke doelen als winkelcentra, en iedereen te controleren die naar binnen ging, moesten de Provisionals hun operaties aanpassen. Vóór deze Britse controles lieten zij simpelweg iemand ergens met een bom naar binnen lopen, deze daar neerleggen, de timer zetten en het gebied weer verlaten. Omdat dit niet meer kon door de Britse controles verschoof het zwaartepunt van de acties van de IRA eerst naar autobommen en later naar bommen die op afstand gedetoneerd konden worden. Een ander populair middel van de IRA was de zogenaamde *sleeper bomb* die zelfs enkele weken vóór de ontploffing geplaatst kon worden.⁷⁴ Een ander gebied waarop de Britse inlichtingendiensten successen behaalden was de onderschepping van vrachten wapens die bedoeld waren voor de IRA. De Provisionals hadden in de jaren zeventig banden met de Palestijnse groeperingen Fatah en PLO en het Libische regime van kolonel Khadaffi, die de IRA allen steunden met wapens. Daarnaast is de Amerikaanse connectie van de IRA bekend: onder de Ierse bevolking van de Verenigde Staten werden inzamelingen gehouden en verschillende grote vrachten met wapens werden vanaf de Amerikaanse oostkust verscheept naar Ierse havens.⁷⁵

Eind jaren zeventig begonnen de Britse maatregelen hun tol te eisen bij de IRA. Door de technologische voorsprong van de Britse troepen en oorlogsmoeheid van de kant van de IRA kregen de Britten steeds meer succes in het bestrijden van de groep. De Provisionals waren door hun organisatiemodel eenvoudig te infiltreren: de brigades waarmee de organisatie werkte waren gemakkelijk te identificeren en te infiltreren omdat zij altijd in hetzelfde gebied opereerden en de leidende figuren inmiddels bekend waren. Hierdoor was de IRA aan het einde van het decennium kwetsbaar en werd de beweging aan alle kanten aangevallen. Door een grote

⁷³ Arthur, Jeffery, *Northern Ireland since 1968* 73-75.

⁷⁴ Coogan, *The I.R.A.* 431.

⁷⁵ *Ibidem*, 432-437.

reorganisatie van de kant van de IRA, waarbij de organisatie werd opgedeeld in cellen die los van elkaar konden opereren en er jonge veelbelovende leden doorgeschoven werden naar leidinggevende posities, overleefden de Provisionals deze moeilijke jaren en konden zij ook in de jaren tachtig doorgaan met hun strijd met het Britse *establishment*.⁷⁶

Een ander onderdeel van deze Britse maatregelen tegen de IRA is de al eerder genoemde strijd in de gevangenissen. Vóór 1976 hadden de IRA-gevangenen een zogenaamde Special Category Status, waarbij zij meer als politieke gevangenen dan als gewone criminelen werden behandeld. Gevangen Provisionals mochten in de gevangenissen hun eigen kleding blijven dragen en werden berecht door een speciaal gerechtshof, dat niet volgens een jurystelsel werkte. In plaats daarvan werden zij berecht door één rechter, terwijl alle details van de zaak beoordeeld werden door drie rechters. Vanaf 1976 verdwenen deze voordelen echter en werden de gevangen IRA-leden behandeld als gewone criminelen. Op deze manier probeerden de Britten om de overhand te krijgen in de gevangenissen en de IRA te ontmoedigen om gevaarlijke acties te ondernemen waarbij Provisionals gevangen genomen konden worden.⁷⁷

De strijd tussen de IRA en de Britten concentreerde zich in het begin van de jaren tachtig dus vooral op de gevangenissen. Met het afnemen van de Special Category Status in 1976 probeerden de Britten weer de overhand te krijgen in de gevangenissen. Dit leidde uiteindelijk tot de protesten en hongerstakingen, die een gevoelige publieke en politieke nederlaag voor de Britse regering veroorzaakten. Protesten vanuit de hele wereld stroomden binnen, waardoor er voor Margaret Thatcher weinig anders opzat dan het grootste deel van de eisen van de gevangenen in te willigen. Dit had tot gevolg dat het conflict tussen de IRA en de Britse veiligheidstroepen verhardde. Het Britse contraterrorebeleid veranderde halverwege de jaren tachtig in een *counter-insurgency*: IRA-leden werden steeds meer behandeld als vijandelijk strijders of soldaten, in plaats van de gewone criminelen die zij in het eerste anderhalve decennium van The Troubles waren. Noord-Ierland werd hierdoor het toneel van de strijd tussen Britse special forces en IRA-terroristen. Bij de shoot-to-kill operaties die werden uitgevoerd in het kader van deze *counter-insurgency* werden IRA-leden niet meer gearresteerd maar

⁷⁶ Coogan, *The I.R.A.* 465-469.

⁷⁷ Arthur, Jeffery, *Northern Ireland since 1968* 73-74.

doodgeschoten op straat. Verdere maatregelen hadden een grote invloed op het gewone leven in de straten van Belfast en andere Noord-Ierse steden; verdachte personen konden door de troepen op straat gedwongen worden om zich uit te kleden en te bewijzen dat zij geen wapens bij zich hadden en gevangene IRA-leden werden soms meerdere keren per dag gedwongen om zich uit te kleden en zich te laten fouilleren.⁷⁸

In combinatie met haar *counter-insurgency* strategie probeerde de Britse regering ook op politiek gebied resultaat te boeken tegen de IRA. Na lang onderhandelen werd in november 1985 het Anglo-Irish Agreement getekend door de Britse Prime Minister Margaret Thatcher en haar Ierse tegenhanger, de Taoiseach, Garrett FitzGerald. Dit verdrag was een belangrijke stap in de relatie tussen Groot-Brittannië en Ierland. De Ierse regering kreeg volgens dit akkoord een adviserende rol in de Noord-Ierse regering en er werd bevestigd dat de politieke status van Noord-Ierland niet kon veranderen zonder dat een meerderheid van de bevolking van Ulster via een referendum liet weten het daarmee eens te zijn. Daarnaast werd de Anglo-Irish Intergovernmental Conference opgezet, waarin verschillende functionarissen van de Britse en Ierse regering plaats namen. Deze *conference* had een adviserende rol op het gebied van politiek, rechtspraak en veiligheid in Noord-Ierland, maar zelf geen bevoegdheden tot het nemen van beslissingen of het uitvaardigen van wetten. Ondanks dat de Unionists, vanwege de rol die Ierland ging spelen in de regering van Noord-Ierland, en de Nationalists, vanwege de bevestiging die het akkoord gaf van Noord-Ierland als een deel van het Verenigd Koninkrijk, het verdrag verwierpen, was het Anglo-Irish Agreement een belangrijke stap vooruit richting een vreedzaam einde van The Troubles en speelde het een grote rol in de samenwerking tussen Groot-Brittannië en Ierland.⁷⁹

De weg van de politiek die in de jaren tachtig ingeslagen was werd ook in de jaren negentig verder gevolgd. Het vredesproces kwam in de tweede helft van het decennium goed op gang en leidde uiteindelijk tot het Belfast Agreement en het einde van The Troubles. De Britten richtten zich in de jaren negentig echter niet alleen maar op de politiek. Halverwege het decennium waren de Britse inlichtingendiensten zo ver doorgedrongen in de kern van de Provisionals dat zij weinig meer konden doen zonder dat de Britten er vanaf wisten. De bom die bij de

⁷⁸ Ibidem, 516-520.

⁷⁹ K. Bloomfield, *A Tragedy of Errors: The Government and Misgovernment of Northern Ireland* (Liverpool 2007) 58-67.

Canary Wharf aanslag werd gebruikt, bijvoorbeeld, was gemaakt door de IRA-divisie in South Armagh. Deze bom kwam helemaal uit Noord-Ierland omdat de IRA-afdelingen in Engeland zodanig geïnfiltreerd waren door MI5 en de RUC Special Branch dat zij eigenlijk niet meer operationeel waren. De Britten hadden namelijk geleerd van hun fouten die zij door de jaren heen hadden gemaakt. IRA-leden werden in de jaren negentig soms wel een jaar geschaduwd om zoveel mogelijk informatie te verkrijgen, terwijl zij vijftien jaar eerder waarschijnlijk meteen gearresteerd zouden zijn door de Britse politie. De bom die in Londen werd gebruikt kwam juist uit South Armagh omdat het leiderschap van de IRA van de bataljons in deze regio als enige zeker wist dat zij niet geïnfiltreerd waren. Dit zorgde voor extra kwetsbaarheid bij de IRA, omdat de Britten zich nu alleen maar hoefden te richten op South Armagh om een vernietigende slag toe te brengen. Die kwam in april 1994 met de arrestatie van zeven man en de inbeslagname van verschillende wapens. De IRA kon hierop geen antwoord vinden, waaruit bleek dat de oorlog eigenlijk voorbij was. Naast de operationele problemen was de IRA in 1996 ook zo goed als failliet; de Amerikaanse connectie was bijna geheel opgedroogd en de organisatie zat diep in de schulden. De hervatting van de onderhandelingen was hierdoor een logische, en de enige overgebleven, optie voor de IRA. De uiteindelijke politieke oplossing voor The Troubles kwam dus deels ook door het werk van de Britse inlichtingen- en veiligheidsdiensten.⁸⁰

De wil om te zoeken naar een politieke oplossing voor het conflict die als een rode draad door de geschiedenis van de IRA heen loopt is minder waar te nemen in het verhaal van de ETA. In de eerste decennia van haar bestaan moest de ETA het opnemen tegen een dictatuur die het niet zo nauw nam met het garanderen van mensenrechten. Na de eerste dodelijke incidenten waarbij ETA-leden betrokken waren aan het einde van de jaren zestig koos het Franco-regime voor een harde aanpak van de groepering. Zo werd na een aanslag op een politiecommandant de noodtoestand afgekondigd in Guipúzcoa en werden de beperkte burgerrechten die door het regime waren toegekend ingetrokken. Deze aanpak breidde zich in de eerste jaren van het volgende decennium uit met een meer gerichte aanpak van de ETA. De politie hield de organisatie in de gaten en bij verschillende operaties werden ETA-leden gevangen genomen. Hierbij werd het martelen van gevangenen om informatie te verkrijgen niet geschuwd, waardoor het geweld van beide kanten verder

⁸⁰ Moloney, *A Secret History of the IRA* 428-443.

toenam. De strijd tegen de ETA werd in de eerste helft van de jaren zeventig echter niet alleen vanuit de Spaanse regering gevoerd. Het geweld van de ETA zorgde ervoor dat ultrarechtse groeperingen zich weer gingen roeren in de Spaanse samenleving. Na het einde van de Burgeroorlog en de overwinning van Franco hadden de extreemrechtse zich op de achtergrond gehouden, maar met het toenemende geweld van de linksegeoriënteerde nationalistische ETA voelden zij zich geroepen om mee te gaan doen in de bestrijding van de ETA. Groepen als de *Guerillos de Cristo Rey* (de Strijders van Koning Christus) of *Fuerza Nueva* (Nieuwe Kracht) pleegden aanvallen op geestelijken die steun gaven aan de ETA, tegenstanders van het Franco-regime en ETA-leden zelf. Deze rechtse groeperingen werden gedoogd, of zelfs gesteund, door het regime en kwamen eigenlijk precies op tijd voor Franco en Carrero-Blanco. De onderdrukking van subversieve elementen in de Spaanse samenleving maakte in 1975 namelijk niet meer de indruk die het in de jaren sinds 1939 had gedaan en geen enkele mate van politie-inzet kon een einde maken aan de stroom van stakingen, demonstraties en ETA-aanvallen. Hierop kwam Carrero-Blanco met het plan om een centrale inlichtingendienst op te zetten die alle informatie over de tegenstanders van het regime moest coördineren. Daarnaast moest deze inlichtingendienst het zenuwcentrum van de strijd tegen deze tegenstanders worden van waaruit, met behulp van deze niet-statelijke groeperingen, een vorm van staatsterreur gevoerd moest worden.⁸¹

Carrero-Blanco werd echter vlak na het opzetten van de, misleidend onschuldig genaamde, *Servicio Central de Documentación de Presidencia del Gobierno* (Centrale Documentatiedienst voor het Voorzitterschap van de Regering) gedood door een autobom van de ETA, waarna de uitvoering van deze vuile oorlog in handen van de dienst zelf kwam. Deze inlichtingendienst hoefde verder geen verantwoording af te leggen aan de regering en kreeg een vrije hand in de strijd tegen de tegenstanders van Franco. In tegenstelling tot gewone militaire commandanten beschermden de organisatoren van deze vuile oorlog zich door zo min mogelijk te weten over de details van de operaties die plaatsvonden. Om dit te garanderen werden vaak buitenstaanders gebruikt in plaats van directe ondergeschikten, waardoor de hooggeplaatste commandanten zich konden bedienen van het ontkennen van betrokkenheid. In het Spanje van Franco was er geen gebrek aan groeperingen die de vuile klussen wilden opknappen. Het regime trok

⁸¹ Woodworth, *Dirty Wars, Clean Hands* 39-46.

verschillende antidemocratische groepen aan uit andere delen van de wereld. Voorbeelden hiervan waren Italiaanse neofascisten, Franse veteranen die tegen de Algerijnse onafhankelijkheid waren en door De Gaulle praktisch verbannen waren, Argentijnse anticommunisten en natuurlijk de Spaanse ultrarechtse groepen. Het voordeel van het gebruik van groeperingen als deze was dat zij ideologisch gemotiveerd waren, wat hun een voordeel gaf boven gewone huurlingen die het alleen voor het geld deden.⁸²

Deze eerste *dirty war* liep van 1975 tot 1981 en leidde tot de nodige slachtoffers aan beide kanten van het strijdtoneel. Het geweld begon met een bomaanslag van de anti-ETA kant op een boekwinkel in Bayonne, waarbij geen doden vielen. De eerste die omkwam was, ironisch genoeg, een Franse huurling bij wie een bom die bedoeld was voor Josu Ternera, één van de topfiguren van de ETA, in de handen ontplofte. Hierna volgden verschillende bomaanslagen en aanvallen met machinegeweren op ETA-leiders, die echter allemaal ongedeerd uit de strijd kwamen. De meeste van deze aanslagen werden opgeëist door groeperingen met kleurrijke namen als het Batallión Vasco Español (het Baskisch Spaanse Bataljon, afgekort tot BVE), de Anti-Terrorismo ETA (ATE, een omkering van het acroniem ETA) of de Acción Nacional Española (Nationale Actie Spanje). Deze groepen opereerden aan beide kanten van de Frans-Spaanse grens omdat veel ETA-leden hun toevlucht hadden gezocht in Frankrijk, waar zij redelijk welkom waren en door de Franse regering wegens kans op marteling en executie zelden overgedragen werden aan Spanje.⁸³

Ondanks de dood van Franco en de overgang van een dictatuur naar een democratie ging de vuile oorlog tegen de ETA door. In juli en augustus van 1978 werd ETA-leider Argala gedood en raakte een andere hooggeplaatst ETA-lid, Peixoto, zwaargewond bij twee aanslagen die werden opgeëist door de BVE. Deze aanslagen hadden een symbolische waarde omdat beide ETA-leden betrokken waren geweest bij de dood van Carrero-Blanco, vijf jaar eerder. De acties van de *dirty warriors* waren dus nog steeds terug te voeren op het Franco-regime en ondanks dat Spanje in naam een democratie was geworden functioneerde niet alles meteen zoals in andere democratieën. De leden van de BVE en andere groeperingen die de aanvallen uitvoerden werd nadrukkelijk de hand boven het hoofd

⁸² Ibidem, 46-47.

⁸³ Ibidem, 47-49.

gehouden door het politieapparaat, dat nog steeds grotendeels opereerde zoals het in de tijd van Franco had gedaan. Bekende geweldplegers werden pas na lang aarzelen gearresteerd en veroordelingen bleven uit of de straffen waren veel lager dan dat zij normaal zouden zijn geweest voor vergelijkbare misdaden. In 1981 kwam er echter een einde aan deze eerste vuile oorlog. “[...] it seems likely that the clash between the newly acquired democratic values of the Spanish government and the decidedly undemocratic values of the unreformed police forces had temporarily been resolved in favour of the former.”⁸⁴ Dat het einde van dit conflict slechts tijdelijk was bleek uit de aanvallen van de GAL die twee jaar later zouden beginnen en meer slachtoffers zouden eisen.

Om later terug te komen op de tijd van de GAL zal er nu eerst gekeken worden naar het Spaanse contraterrorisme van de jaren negentig en het eerste decennium van de twintigste eeuw. Sinds de transitie van een dictatuur naar een democratie heeft Spanje een tweeledige strategie gevoerd tegen het terrorisme van de ETA. Naast het gebruik van clandestien geweld is er ook een proces van decentralisatie waar te nemen, waardoor de Basken een hoge mate van autonomie en zelfregering kregen. Baskenland is de enige van de zeventien regionale Spaanse regeringen die speciale privileges als een eigen politie en het ophalen van lokale belastingen heeft gekregen. Hierdoor werd de campagne van de ETA om Spanje af te schilderen als een kolonisator ondermijnd en lukte het de Spaanse regering om het conflict kleinschalig te houden als de strijd tussen de Spaanse overheid en een kleine groep extremistische nationalisten, in plaats van een strijd tussen de Spaanse overheid en het Baskische volk. In 2003 liet een onderzoek zien dat veertig procent van de Basken tevreden was met de bestaande situatie, terwijl dertig procent aangaf gedeeltelijk tevreden te zijn.⁸⁵

Na het opnieuw aan de macht komen van de Partido Popular, met als premier José María Aznar, in 1996 bezwoer deze partij dat het binnen de wet zou blijven in de strijd tegen de ETA, ondanks de wortels die de partij had in het Franco-regime. In 1999 ging de Partido Popular een pact aan met de socialistische partij om een verbond te vormen tegen het terrorisme. Deze samenwerking maakte uiteindelijk de weg vrij voor de wetgeving die zorgde voor de verbanning van Herri Batasuna, de politieke tak van de ETA, en de *Egunkaria*, een krant, vanwege hun formele banden

⁸⁴ Ibidem, 55.

⁸⁵ O.G. Encarnación, ‘Democracy and Dirty Wars in Spain’, *Human Rights Quarterly* Vol. 29 Num. 4 (2007) 969-970.

met de ETA. Het zorgde er ook voor dat er *checks and balances* werden aangebracht op het contraterrorismebeleid van de regering, doordat de regerende partij geen actie kon ondernemen op het gebied van contraterrorisme zonder dat de oppositiepartij geraadpleegd werd. Aznars belangrijkste daad op het gebied van contraterrorismebeleid was echter het vervolgen van degenen die betrokken waren bij de acties van de GAL. Hierdoor liet de premier zien hoe democratieën om konden gaan met misdaden uit het verleden en kreeg de Partido Popular veel steun onder de Spaanse bevolking. Dat de tactiek van de Spaanse regering om binnen de wet te blijven in haar strijd tegen de ETA werkte blijkt uit het staakt-het-vuren van de ETA uit 2006 en de latere beslissingen van de organisatie om het geweld totaal af te zweren. Door het contraterrorismebeleid van de Spaanse regering raakte de ETA in de tweede helft van het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw politiek geïsoleerd en verloor het steeds meer steun onder de Spaanse en Baskische bevolkingen. Door verregaande samenwerking tussen de Franse en Spaanse regeringen en een verdere afkeer van terrorisme onder de Spaanse bevolking, na de aanslagen op de Madrileense treinen in 2004, bleven er voor de ETA weinig andere opties over dan de wapens opzij te leggen en op een vreedzame manier verder te gaan.⁸⁶

⁸⁶ Ibidem 970-972.

Brits clandestien geweld tegen de IRA: supergrasses, de SAS en shoot-to-kill

Het conflict in Noord-Ierland werd in de tweede helft van de jaren tachtig meer een *counter-insurgency* dan een conflict tussen een terroristische groepering en een democratische regering, dat het in de vijftien jaar daarvoor was. De tactieken die de Britse regering in haar strijd met de IRA ging toepassen werden nergens anders in Europa gebruikt. De eerder genoemde fouillering van mensen op straat was een inbreuk op de privacy van de inwoners van Noord-Ierland en het betalen van informanten en de inzet van special forces kunnen het best gezien worden in de context van deze *counter-insurgency*. De IRA-leden werden hierdoor niet meer behandeld als gewone criminelen, maar werden meer gezien als vijandelijke strijders, tegen wie het leggen van hinderlagen en het gebruik van dodelijk geweld gerechtvaardigde middelen waren. Deze nieuwe Britse aanpak valt te zien in het licht van de successen die Sinn Féin op electoraal gebied behaalde, het grote aantal slachtoffers dat de IRA maakte en spraakmakende aanslagen op Margaret Thatcher en andere hooggeplaatste personen, waardoor de drempel om meer geweld te gaan gebruiken voor de Britse regering steeds lager werd. Beschuldigingen van shoot-to-kill acties waren al zo oud als The Troubles zelf. Zo was er in 1971 al sprake van enige controverse op het gebied van het gebruik van dodelijk geweld door Britse troepen:

‘On 25 May Faulkner [de premier van Noord-Ierland] used the following words: “At this moment any soldier seeing any person with a weapon or acting suspiciously may fire to warn or with effect, depending on the circumstances, without waiting for orders from anyone.” When, inevitably, this rather loose use of words triggered suspicions and allegations of a ‘shoot to kill policy’, it was necessary for Lord Balneil as Minister of State for Defence at Westminster to reiterate the well-established doctrine of minimum force. The Army, in any case, were throughout under control of the Ministry of Defence and the GOC, both of whom understood that the use of force by any soldier might have to be justified in a court of law.’⁸⁷

⁸⁷ Bloomfield, *A Tragedy of Errors* 189.

In de jaren tachtig trokken incidenten waarbij IRA-leden het leven lieten echter nog meer aandacht. Gebeurtenissen waar de SAS bij betrokken was werden talrijker en de *supergrassprocessen* deden nog een schepje bovenop de gedachten dat de Britse regering bezig was om hard op te treden tegen de strijdende partijen van The Troubles.

Een supergrass is een informant die door de Britse regering werd ingezet om paramilitairen van beide kanten van het Noord-Ierse strijdtoneel achter de tralies te krijgen. Een 'grass' is een bekende Engelse term voor een informant, waarbij het woord super verwijst naar de omvang van de processen die door deze informanten in gang werden gezet. In maart 1980 was er voor het eerst sprake van het gebruik van een supergrass toen vier IRA-leden veroordeeld werden aan de hand van de woorden van een informant, Stephen McWilliams. Later in dat jaar werden door de verklaringen van James Kennedy nog eens twaalf leden van de IRA achter de tralies gezet. Informanten kregen grote sommen geld aangeboden om belastende verklaringen tegenover Noord-Ierse republikeinen af te leggen. David Lean vertelde bijvoorbeeld aan journalisten dat de RUC hem driehonderdduizend pond aanbood om Gerry Adams, leider van Sinn Féinn, Danny Morrison, een bekende republikeinse schrijver en activist, en Martin McGuinness, één van de leiders van de IRA, te beschuldigen van terroristische activiteiten. Het bleef bij de supergrasses echter niet alleen bij beloningen om verklaringen af te leggen. Zij kregen immuniteit van vervolging voor hun eigen misdaden en na de processen moesten de informanten beschermd worden, waardoor de belastingbetaler opdraaide voor een nieuw leven buiten de landsgrenzen, een nieuwe naam, een nieuw huis en een nieuw gezicht met behulp van plastische chirurgie. Tussen 1980 en 1985 werd er gebruik gemaakt van zeventwintig supergrasses, die de Britse burgers meer dan vijf miljoen pond hebben gekost.⁸⁸

Het gebruik van supergrasses werd geïntroduceerd door de RUC nadat het verboden werd om gevangenen te martelen na protesten van Amnesty International en nieuwe Europese wetgeving. De informatie die de supergrasses verstrekten was echter vanaf het begin verdacht en het systeem oogstte al vroeg kritiek, doordat het moordenaars immuniteit van vervolging gaf in ruil voor informatie over hun vroegere kameraden. In de eerste jaren na de invoering van het *supergrass-systeem* konden de RUC en de Unionists de druk van de buitenwereld nog weerstaan vanwege het

⁸⁸ Coogan, *The I.R.A.* 518-519.

grote succes van het gebruik van de informanten. In maart 1983 zaten er driehonderd leden van paramilitaire organisaties achter de tralies, waarvan er tweeëntachtig al daadwerkelijk veroordeeld waren met behulp van informatie van supergrasses. De getuigenissen die de informanten aflegden aan de Britse rechters bleken echter steeds vaker onvolledig, indirect en dikwijls zelfs ronduit onwaar te zijn. De slechte kwaliteit van de informatie kent twee oorzaken; de supergrasses zelf vertelden aan de rechters alles wat zij maar konden bedenken zodat hun kans op een goede deal na afloop van het proces het grootst bleef. Daarnaast werd er vanuit het Britse politieapparaat op aangedrongen dat de supergrasses bepaalde IRA-leden beschuldigden, ondanks dat de informanten misschien helemaal niet met deze leden te maken hebben gehad. Voor de bedenkers van het *supergrass-systeem* gold dat een veroordeling die gedaan werd aan de hand van onware of onvolledige bewijzen beter was dan helemaal geen veroordeling. Dit stelsel stortte dan ook in nadat er steeds meer kritiek kwam op de informanten en vijftien van de zeventwintig supergrasses hun eigen verklaringen introkken. Vooraanstaande juristen, zoals Lord Gifford, keerden zich tegen het gebruik van de informanten:

‘Lord Gifford, himself a former judge, said in a report on the system published in 1984, that the supergrass system was “not justice”, that it led to “telling of lies” and to the conviction of the innocent. He accepted the fact that the RUC regularly programmed supergrasses to “concoct and rehearse statements”.’⁸⁹

Het gebruik van supergrasses werd in 1985 gestaakt en een groot deel van de veroordelingen die met behulp van de informatie van supergrasses gedaan waren werden in de jaren daarna teruggedraaid. Achteraf gezien is het *supergrass-systeem* een zware mislukking geweest, die een groot aantal onterechte veroordelingen heeft opgeleverd en de Britse belastingbetaler miljoenen heeft gekost.⁹⁰

De veroordelingen die gedaan werden aan de hand van de informatie die door supergrasses werd verstrekt hingen nauw samen met het gebruik van zogenaamde ‘Diplock courts’. Deze speciale rechtbanken werden op 8 augustus 1973 ingesteld na een rapport van Lord Diplock, een Britse rechter en Law Lord, waarin hij stelde dat

⁸⁹ Ibidem, 520.

⁹⁰ Ibidem, 520-521.

bepaalde wetsovertredingen beoordeeld moesten worden door een rechtbank waar geen gebruik werd gemaakt van het jurystelsel en waar één rechter de volledige veroordeling deed. De wetsovertredingen waar het bij deze rechtbanken om ging waren geweldsincidenten die verbonden waren met The Troubles. De plegers van deze overtredingen werden overgedragen aan de Diplock courts omdat getuigen en informanten dikwijls met geweld geïntimideerd werden om zich gunstig uit te spreken over de aangeklaagden, die vaak verbonden waren aan een paramilitaire organisatie.⁹¹ De Diplock courts namen ten tijde van de supergrasses vaak genoegen met informatie die niet gecontroleerd, onvolledig of onwaar was. Doordat de uitspraken door één rechter gedaan werden was het eenvoudiger voor de RUC om deze rechtbanken te manipuleren door de supergrasses de rechters precies te laten vertellen wat de politie wilde. Hierdoor speelden de Diplock courts een belangrijke rol in het *supergrass-systeem* en hebben zij ook vele veroordelingen gedaan aan de hand van de getuigenissen van de supergrasses.⁹²

De Diplock courts waren ook belangrijk in het andere gedeelte van de Britse *counter-insurgency*, namelijk de shoot-to-kill tactieken die vooral werden toegepast door de SAS en speciale afdelingen van de RUC. Britse militairen en politieagenten die werden aangeklaagd voor het gebruik van buitensporig geweld werden zelden veroordeeld door de Diplock courts, waardoor de SAS-troepen min of meer hun gang konden gaan in Ulster. De Special Air Service werd in 1941 opgericht in Noord-Afrika tijdens de Britse campagne daar in de Tweede Wereldoorlog. Sindsdien heeft de SAS zich ontwikkeld als één van de meest toonaangevende special forces regimenten in de wereld en hebben verschillende landen zelf special forces eenheden opgezet die gemodelleerd zijn op de Britse SAS. De SAS is in de jaren na de Tweede Wereldoorlog ingezet in verschillende conflicten en oorlogen, zoals in Oman, de Falklandoorlog, de eerste Golfoorlog van begin jaren negentig, Bosnië en de recente oorlogen in Afghanistan en Irak. Het regiment kent ook al een lange geschiedenis van inzet tijdens The Troubles. In 1969 diende een squadron van de SAS enkele weken in Noord-Ierland en in de vroege jaren zeventig werden Britse militairen getraind door SAS-instructeurs. De SAS werd vanaf 1976 officieel ingezet in Ulster en kreeg patrouille en surveillance taken. Vanaf die tijd heeft de SAS een

⁹¹ English, *Armed Struggle* 162.

⁹² Coogan, *The Troubles* 326.

belangrijke rol gespeeld in het verkrijgen van informatie en werden de troepen ingezet bij offensieve operaties tegen de IRA.⁹³

Er ontstond al vroeg controverse over de inzet van special forces van het leger in de strijd tegen de leden van de IRA, die volgens de Britse wet slechts gewone criminelen waren. Het werd echter al snel duidelijk dat de SAS vooral ingezet zou worden om IRA-leden het leven te ontnemen. Een favoriete tactiek hierbij was om een hinderlaag te leggen bij een wapendepot van de IRA en dan het vuur te openen als de Provisionals de wapens kwamen ophalen. Nadat het geweervuur dan weggestorven was werd er door de SAS verklaard dat de gedode Provisionals het vuur hadden geopend toen hen gevraagd werd om hun handen omhoog te doen, of dat zij al schietende langs de checkpoints van het leger waren gereden. Alleen insiders realiseerden zich dat het in de meeste gevallen ging om hooggeplaatste IRA-leden, zoals een lokale commandant of een gezochte scherpschutter of bommenmaker. De SAS was echter niet onfeilbaar. Zo kon het dat SAS-troepen op 11 juli 1978 op klaarlichte dag de zestienjarige John Boyle doodschoten bij een incident op een begraafplaats. Zijn ouders hadden een wapenvoorraad van de Provisionals ontdekt en dit meteen gerapporteerd aan de politie. De jongen ging later op de dag uit nieuwsgierigheid bij de wapens kijken, waarna hij neergeschoten werd door het SAS-squadron dat daar in een hinderlaag lag. Na de schietpartij haalden de soldaten de wapens uit de tas en verspreidden zij deze over de grond, zodat het leek alsof de jongen de tas aan het verplaatsen was geweest toen zij het vuur openden.⁹⁴

Het grootste deel van de shoot-to-kill-incidenten zou echter plaats vinden in de jaren tachtig. Voorvallen waarbij meerdere IRA-leden in confrontaties met het leger of de politie het leven lieten kwamen regelmatig voor. Zo werd er in 1984 een onderzoek geopend naar drie incidenten die twee jaar daarvoor hadden plaats gevonden. Deze zogenaamde Stalker-inquiry, genoemd naar Deputy Chief Constable John Stalker die de leider van deze zaak was, deed onderzoek naar drie incidenten die verdacht werden onderdeel te zijn van de uitvoering van een shoot-to-kill-policy. De eerste gebeurtenis waar onderzoek naar gedaan werd was de dood van drie ongewapende IRA-leden bij een RUC-checkpoint in Craigavon, County Armagh op 11 november 1982. Op 24 november van datzelfde jaar werd Martin Tighe gedood en Martin McCauley ernstig verwond bij een hinderlaag bij een

⁹³ Arthur, Jeffery, *Northern Ireland since 1968* 76-77.

⁹⁴ Coogan, *The Troubles* 293.

wapenvoorraad op een boerderij bij Lurgan, County Armagh en op 12 december 1982 werden twee leden van de eveneens republikeins paramilitaire organisatie Irish National Liberation Army (INLA) gedood. Wat opvalt, is dat de SAS niet aan deze incidenten werd gelinkt, maar dat er bij al deze gebeurtenissen sprake was van een betrokkenheid van de RUC, specifiek een undercover onderdeel van de politie dat de Headquarters Mobile Support Unit heette. Het Stalker-onderzoek ondervond uiteindelijk tegenwerking van hogerhand en Stalker werd in 1986 van de zaak afgehaald. In 1992 kwamen de politiefunctionarissen die het onderzoek van Stalker hadden overgenomen tot de conclusie dat er geen sprake is geweest van een shoot-to-kill-policy en werden alle betrokkenen vrijgesproken. Ondanks de betrokkenheid van de RUC bij deze incidenten was het de SAS die verantwoordelijk was voor het grootste deel van de uitvoering van de shoot-to-kill-policy. Zo werden op 23 februari 1985 drie IRA-leden, Michael en David Devine en Charles Breslin, doodgeschoten door een SAS-team, nadat zij wapens terugbrachten naar een opslagplaats in Strabane, County Tyrone. Een ander incident waar de SAS bij betrokken was speelde zich af in 1988, waarbij vier IRA-leden het leven verloren. Zij werden door de SAS doodgeschoten bij St. Patrick's Church, Coalisland, County Tyrone. De kerk was hun ontmoetingsplek nadat zij een aanval hadden gepleegd op een RUC-barak in Cookstown. De SAS was hier achtergekomen en opende het vuur toen de mannen bij de kerk arriveerden. Beide situaties, in Strabane en in Coalisland, waren opnieuw voorbeelden van situaties waarbij de SAS in een hinderlaag lag in afwachting van de komst van IRA-leden.⁹⁵

De twee meest in het oog springende shoot-to-kill-gerelateerde schietpartijen vonden plaats in de tweede helft van de jaren tachtig. Op vrijdag 8 mei 1987 viel de IRA een RUC-politiebureau in Loughgall, County Armagh aan. In plaats van een leeg politiebureau, want de IRA had het zo gepland dat er verder geen slachtoffers zouden vallen, werd de East Tyrone Brigade opgewacht door ongeveer veertig zwaarbewapende SAS-soldaten, die ondersteuning kregen van meer dan honderd soldaten en politieagenten. Het plan van de IRA was om met een graafmachine door het hek rond het politiebureau heen te breken, een bom te laten ontploffen en het gebouw te beschieten met geweren. Het eerste deel van de operatie ging volgens plan en de bom vernielde een deel van het gebouw. Nadat het busje met de rest van de Active Service Unit (ASU) stopte en de IRA-leden uitstapten werden zij echter van

⁹⁵ Coogan, *The I.R.A.* 527-582.

vier kanten doorzeefd met kogels. Van de acht man die bij de aanval betrokken waren overleden er vijf ter plaatse door de schietpartij. De overige drie kregen het bevel om op een rij op de grond te gaan liggen, waar zij ook doodgeschoten werden. Het negende slachtoffer van de aanval op Loughgall was een onschuldige voorbijganger, die toevallig net langs reed op het moment dat de SAS het vuur opende. De SAS verdacht hem er ook van betrokken te zijn bij de aanval, waarna zijn auto doorzeefd werd. In een paar minuten tijd had de SAS zo'n twaalfhonderd kogels afgevuurd op een team van acht man, die allemaal het leven lieten.⁹⁶

Uit de manier waarop de hinderlaag was opgezet valt af te leiden dat de informatie waarover de Britten beschikten bijzonder goed moet zijn geweest. Tot op de dag van vandaag is het niet duidelijk of de Britten beschikten over een informant, hoewel de kans daarop vrij groot is, of dat zij alle informatie haalden uit het in de gaten houden van de politiepost bij Loughgall en het schaduwen van de ASU. Wat wel duidelijk is, is dat de IRA een zware klap te verduren kreeg met het verlies van deze ASU. Vier van de acht leden van deze groep waren prominente figuren in de IRA van County Tyrone. James Lynch had verschillende keren in de gevangenis gezeten en stond op de 'meest gezocht'-lijst van de RUC, Patrick Kelly was de belangrijkste IRA-leider in heel Tyrone, James Lynagh was de commandant van de eenheid en een belangrijke soldaat voor de IRA en Patrick McKearney was één van de leiders van een grote uitbraak uit de Long Kesh gevangenis in 1983. Met de uitschakeling van deze ASU ging er dus veel kennis en leiderschap verloren en was de rol van de East Tyrone Brigade zo goed als uitgespeeld. Na de hinderlaag bij Loughgall werd de jacht op de IRA in Tyrone vol geopend en in de jaren tot 1992 werden twaalf IRA-leden bij verschillende incidenten gedood door SAS-troepen. Er bleef uiteindelijk weinig over van de aanwezigheid van de IRA in Tyrone en de organisatie werd gedwongen om zich op andere gebieden te richten om haar strijd voort te zetten.⁹⁷

De andere meest in het oog springende shoot-to-kill actie vond plaats in de context van het plan van de Provisionals om Britse belangen buiten Groot-Brittannië aan te vallen. Gibraltar was sinds 1713, toen de Vrede van Utrecht een einde maakte aan de Spaanse Successieoorlog, een Britse kolonie en daarom een aantrekkelijk doelwit voor de IRA. Het plan van de Provisionals was om een grote Semtex-

⁹⁶ Moloney, *A Secret History of the IRA* 304-305.

⁹⁷ *Ibidem*, 306-319.

autobom in het centrum van de kolonie te plaatsen en deze te detoneren op het moment dat er een wisseling van de ceremoniële Britse wacht plaats vond. Er zouden ongeveer vijftig soldaten meedoen aan deze parade, waardoor het een aantrekkelijk doelwit, met een grote kans op slachtoffers, voor de IRA was. De operatie zou uitgevoerd worden door de ervaren IRA-activisten Mairead Farrell, de leidster van de dirty protests in de vrouwengevangenissen in het begin van de jaren tachtig, en Danny McCann en de jonge bommenmaker Sean Savage. Op 6 maart 1988 waren zij op de terugweg van hun derde en laatste verkenningssmissie toen zij bij een tankstation door de SAS werden aangevallen en allen het leven lieten. Volgens de officiële lezing grepen de drie IRA-leden in hun tassen toen zij geconfronteerd werden met de SAS, waarna de soldaten het vuur openden. Bij nader onderzoek van de lichamen bleek echter dat ze alle drie ongewapend waren en ook geen afstandsbediening bij zich hadden om een eventuele bom af te laten gaan. Ooggetuigenverklaringen die naar voren kwamen in de bekende Thames Television documentaire *Death on the Rock* gaven aan dat de leden van de ASU in koelen bloede werden doodgeschoten terwijl zij zich probeerden over te geven. Een verder onderzoek sprak de SAS vrij, maar de dood van de drie IRA-leden bleef er één onder verdachte omstandigheden.⁹⁸

Het bestaan van een shoot-to-kill policy is nooit officieel toegegeven door de Britse regering. De feiten lijken echter voor het bestaan van een dergelijk beleid te spreken; soldaten van de SAS waren opvallend vaak betrokken bij incidenten waarbij IRA-leden het leven lieten en het leggen van hinderlagen is geen gebruikelijke tactiek in een democratische rechtsstaat, waar verdachten eerst gearresteerd en berecht moeten worden voordat zij echt schuldig zijn.

[...] the basic instructions the SAS received would be illegal in England, the UK mainland. At the time the SAS were first dispatched to Ireland, a British Army spokesman writing anonymously in *The Times*, said their mission would be: “what the Army has failed to do, kill terrorists”. With no qualifications about a restrained use of force, the instructions, known as ‘the yellow card’, which govern an ordinary soldier’s tour of duty, gave to the SAS a straightforward shoot-to-kill policy.⁹⁹

⁹⁸ Ibidem, 329-330.

⁹⁹ Coogan, *The I.R.A.* 607-608.

Het bestaan van een shoot-to-kill beleid kwam wel enkele keren naar voren in rechtszaken van verdachte politieagenten en militairen. Zo verklaarde RUC-agent John Robinson in 1984 dat hij van zijn superieuren het bevel had gekregen om te liegen tegenover de rechtbank waar hij terecht stond voor moord op een IRA-lid.¹⁰⁰

In totaal heeft de SAS eenendertig Provisionals en andere republikeinse paramilitairen gedood tijdens shoot-to-kill acties in de jaren 1981 tot 1989. Daarnaast was het regiment betrokken bij trainingen van eliteafdelingen van de RUC die ook de nodige doden op hun geweten hebben en wordt het regiment er ook van verdacht dat het eenheden van de protestante paramilitaire Ulster Defence Association (UDA) heeft getraind.¹⁰¹ Zaken als het voeren van een *counter-insurgency* in Noord-Ierland, de Diplock rechtbanken en de inzet van de SAS hebben een inbreuk gedaan op de democratische tradities in Groot-Brittannië. Dit gebeurde zelfs in een dergelijke mate dat Amnesty International in 1992 stelde dat de acties van de Britten in Noord-Ierland ervoor zorgden dat het Verenigd Koninkrijk één van de ergste mensenrechtenschenders in Europa was. Amnesty International noemde in haar rapport onder andere het niet naleven van de wet door leden van de veiligheidsdiensten om veroordelingen te garanderen, en de geheime verstandhouding tussen de Noord-Ierse veiligheidstroepen en Loyalist paramilitaire organisaties. De bekende Ierse historicus Tim Pat Coogan stelde het als volgt:

‘In a nutshell, Britain is back where it was during the Anglo-Irish war of the 1916-21 period. Once more, because of public opinion, it cannot be seen to use its army in an all-out war of conquest. Therefore, once again, she has had to resort to the concept of a ‘police war’. This time instead of Auxiliary Police Cadets and the Black and Tans, she makes use of the Special Air Services Unit, the SAS, and allows Protestant paramilitary death squads to operate on the principle of ‘the enemy of my enemy is my friend’. Just as in the early Anglo-Irish war, the existence of such undercover dirty tricks was at first strenuously denied. But, inexorably, as in the first phase of warfare, revelations in the media (now augmented by the power of TV) have begun first to cast doubt

¹⁰⁰ Coogan, *The Troubles* 231.

¹⁰¹ *Ibidem*, 342.

upon and, increasingly, to seriously discredit official disclaimers. More and more, by 1993, the 'police' war was becoming revealed as being no more attractive, or effective, than its predecessor.¹⁰²

¹⁰² Coogan, *The I.R.A.* 597-598.

De ‘vuile oorlog’ van de socialisten: de GAL in Frans-Baskenland

De tijd van de Grupos Antiterroristas de Liberación valt terug te leiden op de roerige periode na de dood van Franco, waarin de transitie van een dictatuur naar een democratie werd ingezet, er twee militaire coups mislukten en de ETA een tandje bijschakelde in haar gewapende campagne. Generaal Franco stierf op 20 februari 1975, waarna Juan Carlos de nieuwe koning van Spanje werd. In 1977 werden de eerste verkiezingen gehouden waarin de Unión de Centro Democrático (UCD) de grootste partij werd en Adolfo Suárez premier bleef, nadat hij in 1976 al aangesteld was als hoofd van de transitieregering. Spanningen binnen de UCD liepen echter op en in 1981 legde Suárez zijn rol als leider van de regering neer. In datzelfde jaar leidden andere spanningen binnen het leger en de Guardia Civil tot een militaire coup, die maar net verijdeld werd door de regering. In 1982 werden er nieuwe verkiezingen gehouden, waarin de socialistische PSOE als winnaar naar voren kwam en Felipe González de nieuwe premier werd. Met het aan de macht komen van de socialisten werd de transitie van een dictatuur naar een democratie door velen als voltooid beschouwd.¹⁰³

De eerste *dirty war* die onder Franco door Carrero-Blanco werd opgezet werd in de eerste jaren van de transitie ook gecontinueerd. Aangezien het politie- en veiligheidsapparaat nagenoeg hetzelfde bleef als in de tijd van Franco is dit niet zo vreemd. Deze vuile oorlog werd in 1981 toch gestaakt door de nieuwe premier, Calvo Sotelo, die na het aftreden van Suárez ook de nieuwe leider van de UCD werd, omdat een *dirty war* tegen de beginselen van een democratische staat inging. De escalatie van het geweld van de ETA in het begin van de jaren tachtig leidde echter tot veel onvrede bij het leger, de politie en de veiligheidsdiensten. In 1981 verloren bijvoorbeeld alleen al tweeëndertig Guardia Civiles het leven door acties van de ETA, waarbij zes politieagenten in één keer gedood werden bij een schietpartij in februari. De slachtoffers waren ook vaak leidinggevenden of gepensioneerde agenten, terwijl de lijst met burgerslachtoffers het langst van allemaal werd. Deze liepen uiteen van politici tot vermeende informanten en van directeuren van bedrijven tot de ongelukkigen die op de verkeerde tijd op de verkeerde plaats waren. Het aan de macht komen van de PSOE veranderde weinig aan de tactiek van de ETA en de aanslagen gingen door. Nauwelijks een week nadat González zijn post als premier

¹⁰³ S. Balfour, ‘Spain from 1931 to the Present’, in: R. Carr (ed.), *Spain: A History* (Oxford 2000) 273-278.

had ingenomen doodde de ETA generaal Lago Román, de commandant van de Brunete Pantserdivisie, één van de belangrijkste eenheden van het Spaanse leger. In december 1982 volgde de dood van drie Guardia Civiles, wiens begrafenis de eerste officiële plechtigheid werd die de nieuwe Minister van Binnenlandse Zaken, José Barrionuevo, moest bijwonen. Barrionuevo stond binnen de PSOE bekend als een vrij rechtse *hard-liner* en leek de uitgelezen kandidaat om de strijd met de ETA aan te gaan. Na de dood van vele Guardia Civiles, militairen en burgers was de ontvoering van legerofficier Alberto Martín Barrios op 5 oktober 1983 de druppel die de Spaanse veiligheidsdiensten deed besluiten dat het tijd werd om weer in actie te komen op Frans grondgebied.¹⁰⁴ Barrionuevo zal hier niet afwijzend tegenover gestaan hebben, want hij wilde in december van het voorafgaande jaar al een verandering in de oorlog tegen de ETA: “Het zou geen slechte verandering zijn als het doden van politieagenten ophield, zelfs als dit het leven van terroristen of anderen zou kosten.”¹⁰⁵

Dat verreweg het grootste deel van de activiteiten van de GAL plaats zou vinden op Frans grondgebied is niet vreemd in het licht van de betrekkingen tussen de ETA en Frans-Baskenland. In een lange traditie van Basken die in conflict waren met Madrid en zich daarom verschuilden in Frankrijk, hadden de leiders van de ETA zich sinds hun eerste acties in het begin van de jaren zestig grotendeels opgehouden in Frankrijk. Sinds 1961 waren het leiderschap en de hoofdkwartieren voor de politieke strijd, de financiën en propaganda gevestigd in de streek tussen Hendaye en Biarritz. Een groot deel van de actieve ETA *comandos* opereerden vanuit Frankrijk en keerden na hun bomaanslagen en beschietingen weer terug op Frans grondgebied, waar zij relatief veilig waren voor vervolging. In de tijd van Franco werden Basken die in Frankrijk woonden, oftewel *etarras*, zelden uitgeleverd en kregen zij van de Franse regering de status van politieke vluchteling. Daarnaast leefden de *etarras* voor hun eigen gevoel niet in ballingschap, omdat zij immers nog steeds in Baskenland waren, hun eigen thuisland. De ETA haalde uit deze situatie grote logistieke voordelen en verschillende Spaanse regeringen waren woedend over het gebrek aan Franse medewerking in de strijd tegen de ETA. Onder deze regeringen viel ook het nieuwe bewind van de PSOE, dat veel minder medewerking kreeg van de Franse socialisten dan de Spanjaarden in eerste instantie verwacht

¹⁰⁴ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 63-69.

¹⁰⁵ J. Barrionuevo, *2,001 Días en Interior* (Barcelona 1997) 27.

hadden. Frankrijk accepteerde Spanje in 1983 nog niet als een volledige democratie, waardoor de Fransen nog steeds terughoudend waren met het verlenen van medewerking aan Spaanse onderzoeken naar de *etarras*. Met de dood van elke Guardia Civil of militair die werd opgeblazen of doodgeschoten in Baskenland gingen er meer stemmen op om ETA-leden te mogen achtervolgen over de Franse grens. Het gebrek aan medewerking vanuit Frankrijk en het grote aantal aanvallen van de ETA leidden uiteindelijk tot de inzet van de GAL, waardoor er een nieuwe vuile oorlog ontketend werd.¹⁰⁶

De eerste slachtoffers die werden opgeëist door de GAL waren twee jonge ETA-leden die na een mislukte bankoverval naar Frankrijk gevlucht waren. Joxean Lasa en Joxi Zabala waren allebei begin twintig toen zij op 17 oktober 1983 ontvoerd werden door een team van de GAL. Hun verdwijning gebeurde in Petit Bayonne, een klein plaatsje waar het merendeel van de acties van de GAL plaats zou vinden, en zorgde meteen voor argwaan binnen de gemeenschap van *etarras*. Lasa en Zabala leken echter van de aardbodem verdwenen en jaren werd er niets van hen vernomen. Pas in 1995 werden hun lichamen officieel geïdentificeerd, nadat zij in januari 1985 ontdekt waren in een graf dat gevuld was met ongebluste kalk in een bos in Alicante, in het zuidoosten van Spanje. In de tien jaar tussen de ontdekking en de identificatie lagen de lichamen in een gekoelde ruimte van een mortuarium, zonder dat de Guardia Civil enige aandacht aan hen besteedde. De lichamen van Lasa en Zabala vertoonden sporen van martelingen en zij waren koelbloedig geëxecuteerd met een kogel in het achterhoofd. De resultaten van de martelingen waren blijkbaar vruchtbaar voor de GAL, want op 28 december 1983 werd Mikel Goikoetxea bij zijn huis in Bayonne doodgeschoten. Goikoetxea was een belangrijk lid van de ETA en had binnen de organisatie al een legendarische status. Op het moment van zijn dood werd hij verantwoordelijk gehouden voor zevententwintig slachtoffers van ETA-geweld en hij was één van de leiders en belangrijkste *comandos* van de organisatie. Zijn dood werd rechtstreeks toegeschreven aan de verdwijning van Lasa en Zabala, omdat de twee jonge *etarras* hem enkele maanden eerder hadden geholpen te verhuizen en zij bij de enkelen binnen de ETA hoorden die wisten waar hij woonde.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 68-69.

¹⁰⁷ *Ibidem*, 72-95.

Het volgende slachtoffer van de GAL werd Ramón Oñederra die doodgeschoten werd in de bar in Petit Bayonne waar hij werkte. De GAL had met aanslagen op vier verschillende ETA-leden laten zien dat zij een tegenstander was waar rekening mee gehouden moest worden. Ondanks de successen van de GAL in de eerste maanden van haar inzet kon zij niet voorkomen dat enkele operaties mislukten. Zo werd er op 18 oktober 1983 een poging tot ontvoering van ETA-leider José María Larretxea gedaan. Deze ontvoering liep fout af doordat Franse gendarmes tussenbeide kwamen en de ontvoerders arresteerden. Dit bleken vier Spaanse Guardia Civiles te zijn die uiteindelijk uitgeleverd werden aan Spanje, waarna zij werden vrijgelaten. Een andere, meer in het oog springende, mislukking van de GAL was de ontvoering van de Spaanse Bask Segundo Marey. Ondanks dat hij wel in Frankrijk woonde en contact had met de *etarra*-gemeenschap had hij geen banden met de ETA en was hij een onschuldige buitenstaander. Hij werd elf dagen later vrijgelaten, nadat de GAL er achter was gekomen dat Marey niet het ETA-lid was dat zij zochten. Één van zijn ontvoerders was echter enkele dagen eerder gearresteerd toen hij de Spaanse grens probeerde over te steken, waardoor er voor de eerste keer een tipje van de sluier werd opgelicht wat betreft de mannen die zich verschuilden achter het acroniem GAL. Pedro Sánchez was een in Spanje geboren Fransman die in het Franse Vreemdelingenlegioen had gediend en bij de Franse politie bekend stond als een pooier met extreemrechtse sympathieën. De incidenten met Larretxea en Marey lieten zien dat de GAL niet onfeilbaar was, ondanks dat zij al bewezen had een geduchte tegenstander van de ETA te zijn.¹⁰⁸

Naast het maken van slachtoffers onder de ETA om zo de strijd naar Frans grondgebied te brengen was het ook een doel van de GAL om de Franse politiek zo te beïnvloeden dat de *etarras* geen veilig toevluchtsoord meer konden vinden in Frans-Baskenland. Na de toename van het geweld in de streek rond Biarritz begon de onrust onder de lokale bevolking toe te nemen. De meeste Franse Basken stonden positief tegenover de ETA en de gemeenschap van vluchtelingen die in hun gebied woonden. De acties van de GAL zorgden er echter voor dat steeds meer Fransen terugkwamen op deze positie en de *etarras* de schuld van het geweld om hen heen gingen geven. Op het niveau van de politiek begon de GAL ook een indruk te maken en werden hun acties sterk veroordeeld door Franse en Spaanse partijen, door de ene met meer oprechtheid dan door de andere, zoals later zou blijken. De

¹⁰⁸ Sullivan, *ETA and Basque Nationalism* 254-256.

Guardia Civil hield zich ook afzijdig van de reacties tegen de GAL; zij hadden geen jurisdictie op Frans grondgebied en konden daarom niets beginnen tegen de plegers van de acties tegen de ETA, zoals uit enkele verklaringen naar voren kwam. In de eerste maanden na de verschijning van de GAL was het nog niet helemaal duidelijk wie er precies achter het geweld zaten. Ondanks dat de Spaanse veiligheidsdiensten en politie wel beschuldigd werden leek het logischer dat de huurlingen waren ingehuurd door rijke Baskische zakenmensen die genoeg van het geweld hadden en regelmatig afgeperst werden door de ETA.¹⁰⁹

De GAL was echter niet de enige tegenstander van de ETA die besloot om in 1984 de druk te verhogen. Vanuit de Spaanse politiek werd er in Frankrijk steeds meer aangedrongen om actie te ondernemen tegen de *etarras* die op Frans grondgebied woonden. Omdat de tijd van Franco inmiddels al bijna een decennium achter de rug was en de Europese landen op meerdere gebieden gingen samenwerken besloten de Fransen dat het tijd werd om ook maar eens een einde te maken aan het toevluchtsoord voor Baskische terroristen dat zich in het zuiden van hun land bevond. Op 10 januari resulteerde dit in een grootschalige politieactie waarbij honderd huizen werden doorzocht en veertig mensen werden gearresteerd. Van deze veertig werden er tien gevangengezet in het noorden van Frankrijk en zes gedeporteerd naar Panama. Uitzetting naar 'derden' werd een populaire tactiek van de Franse regering. Gevangengenomen ETA-leden werden zeer zelden rechtstreeks aan Spanje uitgeleverd, maar werden eerder uitgezet naar arme landen in Noord-Afrika en Zuid-Amerika, die in ruil voor het aannemen van deze Basken vaak concessies kregen op het gebied van handel of ontwikkelingshulp.¹¹⁰

Ondertussen gingen de acties van de GAL ook door, waardoor vijf ETA-leden het leven verloren in de eerste vijf maanden van 1984. Daarnaast werd de Fransman Jean-Pierre Leiba, een onschuldige burger die in het gezelschap van drie *etarras* was, gedood door een verdwaalde kogel, waardoor het aantal buitenstaanders dat het leven verloren door het geweld van de GAL weer toenam. De hele operatie waar Leiba het slachtoffer van was, was nogal amateuristisch opgezet en twee GAL-leden werden opgepakt toen zij de Spaanse grens probeerden over te vluchten. Beide daders van de aanslag, een kleine crimineel en een extreemrechtse populist, werden veroordeeld tot een gevangenisstraf van dertig jaar en het idee dat de GAL een

¹⁰⁹ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 95-96.

¹¹⁰ *Ibidem*, 101-102.

uiterst professionele organisatie was, die misschien wel getraind was door de SAS of de Israëlische Mossad, dat in de Spaanse samenleving begon te leven, vertoonde voor het eerst scheurtjes. De GAL incasseerde een tweede grote klap toen achttien dagen later, op 19 maart 1984, één van haar leiders omkwam in Biarritz door de vroegtijdige ontploffing van een bom die bedoeld was voor een bijeenkomst van ETA-leiders. Jean-Pierre Cherid was een voormalig parachutist van het Franse leger en lid geweest van de extreemrechtse Organisation de l'Armée Secrète (OAS) tijdens de oorlog in Algerije. Hij was één van de extreemrechtse huurlingen die al deel hadden genomen aan de eerste *dirty war* van Carrero-Blanco en hij was de leider van de GAL. Zijn dood was een grote klap voor de clandestiene huurlingen en zorgde voor een deuk in de reputatie van de GAL. Informatie die in een appartement van Cherid werd gevonden leidde uiteindelijk tot de arrestatie van tien GAL-leden, waaronder Mohammad Khair, een zeer ervaren huurling die ook in de eerste vuile oorlog ervaring had opgedaan als lid van de Batallión Vasco Español. De anderen waren leden van criminele bendes in Bordeaux en Parijs en bijna allemaal van Noord-Afrikaanse afkomst, ondanks dat zij wel allen de Franse nationaliteit hadden. Opvallend genoeg werden zij echter enkele maanden later weer vrijgelaten door de extreem conservatieve Franse rechter Michel Svahn, vanwege procedurele fouten.¹¹¹

De tegenslagen waar de GAL mee te maken kreeg hadden echter weinig invloed op de operationele kant van de vuile oorlog. In de tweede helft van 1984 bleef de GAL nog steeds slachtoffers maken, waaronder twee vooraanstaande figuren in nationalistisch Baskische kringen. De eerste van deze twee was ETA-leider Tomás Pérez Revilla, die samen met de nationalistische priester Román Orbe het slachtoffer werd van een bomaanslag in Biarritz. Orbe herstelde uiteindelijk van zijn verwondingen, maar Revilla was niet zo gelukkig en hij overleed drieënveertig dagen later. Het team van de GAL dat de bom had geplaatst werd op het moment van de aanslag al geschadwd door Franse politieagenten, die echter niet ingrepen omdat zij niet wisten waar de aanval vandaan zou komen en zij dachten dat er alleen maar geweren gebruikt zouden worden. "This scenario, in which police stalked counter-terrorists who were stalking terrorists, would have belonged in a comic farce, if the denouement had not been so bloody."¹¹² De daders van de aanslag werden na afloop wel gearresteerd, maar dat kwam dus te laat voor Orbe en Revilla. De GAL-

¹¹¹ Ibidem, 104-112.

¹¹² Ibidem, 117.

leden die voor deze aanslagen gepakt werden waren wederom kleine criminelen met een achtergrond in het Franse leger. Het onderzoek leidde echter ook naar Jean-Phillipe Labade, de vervanger van Cherid als leider van de GAL. Na zijn arrestatie werd hij echter snel weer vrijgelaten door rechter Michel Svahn wegens 'onregelmatigheden in het onderzoek'.¹¹³

De tweede vooraanstaande nationalistische figuur die eind 1984 het slachtoffer zou worden van de GAL was de kinderarts Santiago Brouard. Brouard was een bekend persoon in Baskisch-nationalistische kringen; hij was één van de leiders van Herri Batasuna, zetelde in de Spaanse senaat voor die partij en was onderburgemeester van Bilbao. Zijn dood op 20 november 1984, in zijn praktijk in Bilbao, zorgde voor veel woede in nationalistische kringen en leidde tot grote protesten in Baskenland. De Spaanse politie speelde een dubieuze rol in de dood van Brouard; zo werd een agent die een ambassade naast de praktijk van Brouard bewaakte vlak voor het incident teruggetrokken en werd er alle moeite gedaan om het onderzoek naar de daders van de moord op Brouard tegen te werken en te vertragen. Zo ging de politie er in eerste instantie van uit dat de ETA Brouard gedood had omdat hij bereid was te onderhandelen met de Spaanse regering, terwijl haviken binnen de ETA het hier niet mee eens waren. De rol van de politie in de campagne van de GAL werd in 1984 en 1985 steeds dubieuzer. Vanuit nationalistische kringen en Herri Batasuna begonnen er vingers te wijzen naar hooggeplaatste politiecommandanten als Francisco Alvarez, politiechef in Bilbao, Saenz de Santamaría, een politiecommandant die weigerde om informatie openbaar te maken over de daders van een schietpartij in Hendaye, waar meerdere mensen bij omkwamen, en José Amedo, de hoogste politiebaas in Spanje, wiens naam viel in het proces van GAL-lid Daniel Fernández Aceña.¹¹⁴

Vanaf 1985 valt er een nieuwe tendens waar te nemen in de acties van de GAL. In plaats van gerichte aanslagen op leden van de ETA kozen de huurlingen steeds vaker voor terreurmiddelen als het openen van het vuur op een drukke bar, waarbij niet alleen ETA-leden het slachtoffer worden van het geweld. Voorbeelden hiervan zijn een aanval op het Café des Pyrénées op 29 maart 1985 in Petit Bayonne, waarbij twee mensen zwaargewond raakten en de Franse Bask Benoit Pecastaing het leven verloor, en een schietpartij bij de Batxoki bar in hetzelfde dorpje

¹¹³ Sullivan, *ETA and Basque Nationalism* 257.

¹¹⁴ Ibidem, 256-257.

op 8 februari 1986, waarbij drie leden van de GAL het vuur openden op het publiek in de bar en een vrouw en een driejarig meisje geraakt werden door het geweervuur. Willekeurige aanvallen als deze en op andere bars hadden weinig te maken met de strijd tegen de ETA. Toch boekte de GAL ook in 1985 nog 'successen' in haar oorlog tegen de ETA. Zo werden op 25 september vier leden van de ETA doodgeschoten in de bar van Hotel Monbar in Petit Bayonne. De daders waren leden van de GAL die na de schietpartij te voet probeerden het gebied te ontvluchten. Ondanks dat het hotel maar vijfhonderd meter verwijderd was van een politiebureau duurde het een kwartier voordat de eerste agenten ten tonele verschenen. Dat er toch twee leden van de GAL werden opgepakt na de aanval op het hotel is toe te schrijven aan de vastberadenheid van enkele *etarras* die de GAL-leden bleven achtervolgen en uiteindelijk overmeesterden. Twee van de schutters die hierdoor werden opgepakt bleken lid te zijn van de maffia van Marseille; een verder voorbeeld dat de GAL voornamelijk bestond uit huurlingen en criminelen die waren ingehuurd om zoveel mogelijk slachtoffers te maken onder de ETA en de *etarra*-gemeenschap.¹¹⁵

De GAL verdween uiteindelijk eigenlijk weer net zo snel van het toneel als dat de groep er in 1983 op verschenen was. Op 17 februari 1986 vonden een achtenzestigjarige herder en een zestien jaar oud meisje de dood toen hun auto door een team van de GAL onder vuur genomen werd op het platteland van Bidarray. Beiden hadden geen enkele band met de ETA en leken vooral gebruikt te zijn als een manier om terreur te verspreiden. Het laatste slachtoffer van de GAL zou ook een onschuldige zijn. Juan Carlos García Goena was wel een Bask die Spanje ontvlucht was en in Frankrijk was gaan wonen. De reden van zijn ballingschap in Hendaye was echter niet ETA-gerelateerd; hij was een pacifist en wilde daarom niet voldoen aan de dienstplicht. De GAL dacht echter wel dat hij connecties had met de ETA en besloot om zijn auto op te blazen. García Goena stierf ter plekke, zonder dat het ooit duidelijk werd wie de aanslag had gepleegd en hoe het kon dat hij beschouwd werd als een lid van de ETA. Na deze laatste aanslag verdween de GAL van het toneel, deels vanwege vergeldingen van de ETA waarbij meerdere leiders van de GAL gedood werden maar grotendeels vanwege Franse druk op de Spaanse regering.¹¹⁶

¹¹⁵ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 139-163.

¹¹⁶ Sullivan, *ETA and Basque Nationalism* 259.

Het einde van de gewapende acties van de GAL betekende echter niet dat het boek over de *dirty war* in 1987 gesloten kon worden. De leden van de GAL die gepakt waren tijdens de verschillende acties in de jaren tussen 1983 en 1987 waren vooral Franse en Portugese huurlingen en criminelen. Het werd dus al snel duidelijk dat er meer achter moest zitten en het merendeel van de bewijzen begon richting de Spaanse politie en regering te wijzen. De gepakte huurlingen waren niet van plan om de complete verantwoordelijkheid van de acties van de GAL te dragen en besloten dan ook om te gaan praten over hun bazen. Daarnaast speelden Spaanse kranten, en in het bijzonder *El Mundo*, een grote rol in het ontmaskeren van de opdrachtgevers van de GAL, door onderzoek te doen naar de gebeurtenissen en lange artikelen te publiceren over de *dirty war*. Het werd al vrij snel duidelijk dat de leden van de GAL betaald werden met Spaans belastinggeld en dat de groep georganiseerd werd door hooggeplaatste figuren binnen het politieapparaat en de Spaanse regering. GAL-huurlingen werden bijvoorbeeld vaak gepakt met uitgebreide dossiers van hun doelen, die alleen maar van de Spaanse politie hadden kunnen komen. Het onderzoek begon in 1988 toen rechter Baltasar Garzón de zaak overnam en de hoge politiebaas José Amedo in staat van beschuldiging stelde. Amedo en zijn ondergeschikte, inspecteur Michel Domínguez, werden in 1991 samen tot 108 jaar cel veroordeeld voor de aanvallen op de Bar Batxoki en Bar La Consolation, waarbij zes mensen gewond raakten. Zij werden echter wel vrijgesproken van de moord op García Goena en beschuldigingen van terrorisme en van lidmaatschap van de GAL.¹¹⁷

Met de veroordelingen van Amedo en Domínguez begon de bal te rollen en volgden er nog verschillende vonnissen tegen belangrijke figuren in de regering van Felipe González. Zo werden in 1998 José Barrionuevo, voormalig minister van Binnenlandse Zaken, Rafael Vera, voormalig directeur van staatsveiligheid, Julián Sancristóbal, ook voormalig directeur van staatsveiligheid en voormalig gouverneur van Vizcaya, Francisco Álvarez, voormalig politiechef in Bilbao en hoofd van de antiterrorisme- en inlichtingeneenheid in Madrid, Miguel Planchuelo, ook een voormalige politiechef in Bilbao, Ricardo García Damboreana, voormalig secretaris-generaal van de PSOE in Baskenland, en wederom José Amedo en Michel Domínguez veroordeeld voor de ontvoering van Segundo Marey in 1983. Hun straffen varieerden van twee tot tien jaar in de gevangenis. De laatste ronde

¹¹⁷ Woodworth, *Dirty War, Clean Hands* 434-435.

vonnissen tegen hooggeplaatste politiefunctionarissen volgde in 2000 met de veroordelingen van generaal Enrique Rodríguez Galindo, chef van het hoofdkwartier van de Guardia Civil in Intxaurreondo, Julén Elgorriaga, voormalig gouverneur van Guipúzcoa, Guardia Civil kolonel Ángel Vaquero en Guardia Civiles Enrique Dorado en Felipe Bayo voor de ontvoering van en moord op Joxean Lasa en Joxi Zabala, de eerste slachtoffers van de GAL.¹¹⁸

Vanuit de kant van de Franse regering bestond er op de hogere niveaus binnen de Franse politie de gedachte om de GAL min of meer zijn gang te laten gaan. Lagere gendarmes deden op eigen initiatief wel onderzoek naar de vuile oorlog en verschillende leden van de GAL werden opgepakt in Frankrijk, maar over het algemeen bemoeide de Franse politie zich niet met de strijd tussen de ETA en de GAL. Één van de belangrijkste doelen van de GAL lijkt dan ook te zijn geweest om de Franse publieke opinie tegen de ETA te keren, wat ook grotendeels gelukt is. Door het geweld in de Franse dorpjes verdween het romantische beeld van de ETA als vrijheidsstrijders en ging de Franse regering harder optreden tegen de *etarras*, wat uitenliep van arrestaties tot uitwijzingen. In Spanje was de impact van de acties van de GAL echter dramatisch. In plaats van verzwakking van de ETA, wat de GAL voor ogen had, kwam de Baskische organisatie sterker uit de *dirty war*. Op politiek gebied groeide Herri Batasuna in Baskenland en een nieuwe generatie Baskische jongeren, die de onderdrukking van het Franquisme niet bewust had meegemaakt, sloot zich aan bij de ETA. Voor de nationalistische Basken werd het duidelijk dat de dood van Franco nog geen einde maakte aan de onderdrukking en dat een democratisch Spanje geen stap dichterbij Baskische onafhankelijkheid was. Voor het imago van Felipe González, die zelf ook verdacht werd van betrokkenheid bij de GAL, wat echter niet bewezen kon worden, was het naar buiten komen van de vuile oorlog een grote klap. González was één van de Europese democratische successen in de jaren tachtig, maar het bleek dat democratie in Spanje niet zomaar ingevoerd kon worden. De GAL en de nasleep van de vuile oorlog waren belangrijke agendapunten voor de verkiezingen van 1996, waarbij de PSOE voor het eerst verslagen werd door de Partido Popular van Aznar. De zevenentwintig slachtoffers van de GAL en de *dirty war* speelden dus niet alleen een rol in Baskenland, maar

¹¹⁸ Ibidem, 439-440.

hadden ook invloed op de Spaanse politiek en de manier waarop er in de jaren na 1987 omgegaan werd met de ETA en het Baskisch nationalisme.¹¹⁹

¹¹⁹ *Ibidem*, 411-417.

Conclusie

Nationalistisch terrorisme heeft de laatste zestig jaar een grote invloed gehad in Groot-Brittannië en Spanje. De IRA en de ETA hebben door hun streven naar onafhankelijkheid en het gebruik van geweld hun sporen nagelaten in de Britse en Spaanse samenlevingen. Een vergelijking tussen beide organisaties is dus ook geen vreemde; beide terroristische groeperingen streden voor autonomie voor hun gebied en beide groepen kregen in de strijd met hun respectievelijke overheden te maken met de inzet van clandestien geweld tegen de leden. The Troubles waren een roerige tijd in Noord-Ierland, waar geweld op straat een alledaags iets was en de aanwezigheid van de IRA en het Britse leger overal te voelen was. Met de escalatie van het geweld aan het einde van de jaren zestig begon ook een strijd tussen terroristen en contraterroristen. Waar de IRA in de jaren zeventig grote successen behaalde door een brede steun onder de bevolking en een goede uitvoering van haar campagnes hadden de Britten het in die periode moeilijk. Uiteindelijk kozen zij voor een Ulsterization van de veiligheidstroepen, waarbij lokale militairen en politieagenten het grootste deel van de strijd met de IRA aan moesten gaan. Het conflict speelde zich in het begin van de jaren tachtig vooral af rond de gevangenschappen, waarbij de hongerstakingen van de IRA veel indruk maakten over de hele wereld. In de tweede helft van het decennium begon het conflict echter meer de kenmerken van een *counter-insurgency* te vertonen, waar het gebruik van supergrasses en het inzetten van de SAS de bekendste voorbeelden van zijn. Het betalen van informanten om belastende verklaringen tegen IRA-leden af te leggen en het voeren van een shoot-to-kill beleid zijn dan ook meteen de meest controversiële aspecten van het Britse contraterrorismebeleid. Leden van de IRA werden in die tijd meer behandeld als vijandelijke strijders, in plaats van de criminelen die zij eigenlijk volgens de Britse rechtsstaat waren. Dit zorgde voor veel onbegrip in de Britse samenleving en een deel van de hooggeplaatste Britse politici en rechters waren het dan ook niet eens met de inzet van de SAS tegen de IRA. Begin jaren negentig kwamen de shoot-to-kill-incidenten tot een einde en werd de weg naar de politiek ingeslagen, wat uiteindelijk in 1998 leidde tot het Belfast Agreement waarmee The Troubles beëindigd werden.

Met de oprichting van de ETA in 1959 ging het Baskische nationalisme een nieuwe fase van gewapend verzet in. Het duurde echter negen jaar voordat dit

gewapende verzet voor het eerst dodelijke gevolgen had. Na 1968 kwam de ETA echter onder grote druk te staan van het Franco-regime en werden de meeste acties van de groepering in de jaren zeventig opgezet vanuit Frankrijk. Doordat de ETA streed tegen een dictatoriaal regime konden zij hun toevlucht zoeken in Frankrijk, dat de leden van de groep niet uitleverde aan Spanje omdat zij daar gemarteld konden worden en weinig kans maakten op een eerlijke rechtsgang. Het geweld van de ETA leidde tot een escalatie van de activiteiten van de veiligheidsdiensten, met twee *dirty wars* als gevolg. De eerste van deze vuile oorlogen liep van 1975 tot 1981 en werd in eerste instantie opgezet onder het regime van Franco. Na de dood van Franco werden de aanslagen op de leden van de ETA echter uitgevoerd onder de democratische UCD, waarbij er vooral gekeken moet worden naar het politieapparaat dat nog net zo opgezet was als in de tijd van Franco. In 1981 kwam deze vuile oorlog ten einde onder druk van de Spaanse politiek dat tegen de ondemocratische beginselen van de strijd was. Met de verkiezing van de socialistische PSOE verscheen de GAL echter op het toneel, waardoor er een nieuwe vuile oorlog uitbrak die liep van 1983 tot 1987. In deze periode maakte de GAL de nodige slachtoffers onder de leden van de ETA die in Frans-Baskenland woonden. Er vielen echter ook onschuldige slachtoffers, variërend van Franse burgers die op de verkeerde tijd op de verkeerde plaats waren tot Baskische *etarras* die geen banden met de ETA hadden maar door de GAL wel voor ETA-leden gehouden werden. De tactieken van de GAL liepen in deze tijd uiteen van bomaanslagen tot executies van ETA-leiders. Ondanks dat de troepen van de GAL zelf vooral bestonden uit Franse en Portugese huurlingen werd er achter de schermen door hoge Spaanse regeringsfunctionarissen aan de touwtjes getrokken. In de processen die zich in de tweede helft van de jaren tachtig en de jaren negentig ontsponnen werden verschillende voormalige politiebazen, gouverneurs, hoge functionarissen bij de veiligheidsdiensten en een voormalig minister van binnenlandse zaken veroordeeld voor betrokkenheid bij de GAL. Het Spaanse contraterrorismebeleid richtte zich in de jaren negentig en het eerste decennium van de eenentwintigste eeuw op een meer democratische aanpak van de ETA. De nieuwe premier Aznar zocht het contact met de ETA en onderhandelingen kwamen langzamerhand op gang. Dit leidde in 2011 tot een definitief staakt-het-vuren, al is het nog maar de vraag hoe lang deze stand gaat houden.

De hypothese waarmee dit onderzoek ingeleid werd luidde: 'Het geheime gebruik van geweld bij de bestrijding van terrorisme is onvermijdelijk, getuige de strijd van de Britse overheid met de IRA en de Spaanse overheid met de ETA.' Het blijft lastig om hier een definitief antwoord op te geven. In het geval van de Britse en Spaanse overheden is er eerder sprake van dat er voor gekozen werd om clandestien geweld in te gaan zetten tegen terrorisme. Deze keuze werd beïnvloed door het grote aantal slachtoffers dat de IRA en de ETA maakten onder burgers, politieagenten, militairen en politici. Voor de inzet van de SAS en de GAL was er echter ook al sprake van het gebruik van geweld, al dan niet geheim, en verloren ook tientallen mensen hun leven in de strijd tegen het nationalistisch terrorisme. Achteraf gezien kan er gesteld worden dat de inzet van geheim geweld niet het effect heeft gehad dat de Britse en Spaanse regeringen in gedachten hadden. Ondanks de inzet van de SAS en de GAL bleven de IRA en de ETA bestaan en gingen zij ook in de jaren tachtig door met hun campagne. In plaats van een afname van het geweld escaleerde het geweld in deze periode juist door vergeldingen van beide kanten. Op het gebied van *public relations* kan zelfs gesteld worden dat de inzet van clandestien geweld de Britse en Spaanse regeringen meer kwaad dan goed heeft gedaan. De IRA en de ETA ontvingen een bredere steun van de Noord-Ierse en Baskische bevolkingen, nadat bleek dat zij aangevallen werden door een tegenstander die erop uit was zoveel mogelijk slachtoffers te maken. De regeringen verloren hierdoor hun democratisch mandaat, waardoor zij eigenlijk op hetzelfde niveau gezet konden worden als de terroristen die zij bestreden.

De hypothese kan hierdoor aan de hand van het onderzoek als gefalsificeerd bevonden worden. Uiteindelijk deed de inzet van clandestien geweld de Britse en Spaanse regeringen meer kwaad dan goed. De terroristische groeperingen waar zij tegen vochten werden niet verslagen en onder de bevolkingen begon het idee te leven dat de IRA en de ETA echt in een oorlog tegen een bezetter waren verwickeld. De Britse en Spaanse regeringen verloren hierdoor de *moral highground*, waardoor zij net zo 'slecht' werden als de terroristen zelf. In de tijd van het shoot-to-kill beleid en de GAL is er meer sprake van staatsterreur dan van contraterrorisme. Leden van de IRA en de ETA werden niet meer behandeld als personen die onschuldig waren totdat hun schuld bewezen was, maar als vijandelijke strijders tegen wie het gerechtvaardigd was om hinderlagen te leggen en hen op straat dood te schieten. In de jaren voor en na het shoot-to-kill beleid en de GAL waren de leden van de IRA en

de ETA gewone criminelen; zij werden gearresteerd, berecht en gevangengezet. In de jaren tachtig leken zij deze rechten echter opeens verloren te hebben en werden zij min of meer vogelvrij verklaard. Dit gaat in tegen de democratische beginselen van rechtstaten als Groot-Brittannië en Spanje en zorgt ervoor dat de veiligheidsdiensten en politieapparaten op hetzelfde niveau opereren als de terroristen. De inzet van geheim geweld tegen de IRA en de ETA was dus niet noodzakelijk en het had de Britse en Spaanse regeringen waarschijnlijk meer goed gedaan als zij op een legale manier de strijd aan waren gegaan met het nationalistisch terrorisme.

Excessen als Guantanamo Bay en de Abu Ghraib-gevangenis vonden dus niet alleen plaats in de recente *war on terror*. Het gebruik van *dirty tricks* in de strijd tegen terrorisme is iets van alle tijden, wat geïllustreerd wordt door de episodes van het shoot-to-kill beleid en de GAL. Voor een overheid die gebonden is aan haar eigen wetten is het moeilijk om een terroristische groepering effectief te bestrijden. Terroristen zijn vaak ideologisch of religieus gemotiveerd en deinzen dan ook niet terug voor het maken van onschuldige slachtoffers en zijn vaak bereid om te sterven voor hun zaak. Het enige wat een overheid hier tegenover kan zetten is het volle bereik van de wet, wat vaak onvoldoende lijkt. Toch is het essentieel dat een overheid zich aan haar eigen wetten houdt. Zonder wetten vervalt een samenleving in chaos en een overheid die niet leeft volgens de wet is vaak net zo erg als een terroristische groep. Het behoud van de *moral highground* is hierdoor essentieel om boven de terroristen te blijven staan. Zoals de gevallen van de IRA en de ETA hebben bewezen valt er veel meer te halen uit onderhandelingen en het bedrijven van politiek dan uit clandestien geweld en de inzet van doodseskaders.

Het is niet mogelijk om een één op één vergelijking te maken tussen het nationalistisch terrorisme van de IRA en de ETA en het islamitisch terrorisme dat tegenwoordig het grootste gevaar vormt voor de Westerse wereld. De IRA en de ETA hebben duidelijke politieke doelen: een Noord-Ierland dat onafhankelijk wordt van het Verenigd Koninkrijk en bij de rest van Ierland gaat horen en een onafhankelijk Baskenland. Onderhandelingen hebben ook uitgewezen dat beide groepen bereid zijn om concessies te doen: de IRA legde in 1998 de wapens neer nadat de Britten Noord-Ierland meer rechten hadden toegekend, terwijl de ETA onlangs een wapenstilstand heeft afgekondigd en heeft beloofd haar doelen op een politieke manier na te jagen. De onafhankelijkheid van Noord-Ierland of Baskenland is

hierdoor een tastbaarder doel dan het verspreiden van de islam over de wereld of het 'verslaan van het Westen'. Toch valt er van de manier waarop er is omgegaan met het terrorisme van de IRA en de ETA wel wat te leren in de hedendaagse strijd tegen terrorisme. Het contraterrorisme in Groot-Brittannië en Spanje heeft uitgewezen dat de inzet van clandestien geweld niet helpt en de situatie vaak alleen maar erger maakt. Tegenstanders van het moslimterrorisme moeten dus ook trachten om de *moral highground* te behouden; niet alleen om het respect van gematigde moslims te behouden maar ook om de strijd tegenover hun eigen bevolking te kunnen legitimeren.

De episodes van het shoot-to-kill beleid en de GAL zijn hierdoor van belang voor de problemen die ook in de hedendaagse wereld spelen. Een onderzoek als wat ik gedaan heb is niet omvangrijk genoeg om recht te doen aan alle factoren in de Britse en Spaanse politiek, de verhoudingen binnen de IRA en de ETA en de wensen van de bevolkingen van Noord-Ierland en Baskenland zelf. Daarom heb ik ook niet de illusie dat ik alle factoren en alle zaken die speelden de aandacht heb kunnen geven die zij verdienen. Er zullen nog vele onbeantwoorde vragen blijven bestaan die, naar ik hoop, misschien beantwoord kunnen worden als The Troubles en de tijd van de ETA wat langer achter de rug zijn. De toekomst zal ook uitwijzen of de ETA zich aan haar wapenstilstand van begin 2011 zal houden, of dat de organisatie weer in haar oude gewoonten zal vervallen. De conflicten in Noord-Ierland en Baskenland zullen nog lang op de politieke agenda's van Groot-Brittannië, Spanje en Europa blijven staan en zullen voorlopig niet uit de actualiteit verdwijnen.

Bibliografie

Alexander, Y. (ed.), *Counterterrorism Strategies: Successes and Failures of Six Nations* (Washington 2006).

Arthur, P., en K. Jeffery, *Northern Ireland since 1968* (Oxford 1996).

Barrionuevo, J., *2,001 Días en Interior* (Barcelona 1997).

Bloomfield, K., *A Tragedy of Errors: The Government and Misgovernment of Northern Ireland* (Liverpool 2007).

Carr, R. (ed.), *Spain: A History* (Oxford 2000).

Carr, R., *Spain 1808-1975* (Oxford 1982).

Clark, R.P., *The Basque Insurgents: ETA, 1952-1980* (Madison 1984).

Conversi, D., *The Basques, the Catalans and Spain: Alternative Routes to Nationalist Mobilisation* (Reno 1997).

Coogan, T.P., *The I.R.A.* (Londen 2000).

Coogan, T.P., *The Troubles: Ireland's Ordeal 1966-1996 and the Search for Peace* (Londen 1996).

Cronin, I. (ed.), *Confronting Fear: A History of Terrorism* (New York 2002).

Encarnación, O.G., 'Democracy and Dirty Wars in Spain', *Human Rights Quarterly* Vol. 29 Num. 4 (2007) 950-972.

Engene, J.O., *Terrorism in Western Europe: Explaining the Trends since 1950* (Cheltenham 2004).

English, R., *Armed Struggle: The History of the IRA* (Londen 2003).

Gross, M.L., *Moral Dilemmas of Modern War: Torture, Assassination, and Blackmail in an Age of Asymmetric Conflict* (New York 2010).

Heiberg, M., *The Making of the Basque Nation* (Cambridge 1989).

Heymann, P.B., *Terrorism, Freedom, and Security: Winning without War* (Cambridge 2003).

Ignatieff, M., *The Lesser Evil: Political Ethics in an Age of Terror* (Princeton 2004).

Jeffery, K., *The Sinn Féin Rebellion as They Saw It* (Dublin 1999).

Livingston, M.H., L.B. Kress en M.G. Wanek (ed.) *International Terrorism in the Contemporary World* (Westport 1987).

MacEoin, U., *Survivors* (Dublin 1987).

Miller, S., *Terrorism and Counter-Terrorism: Ethics and Liberal Democracy* (Malden 2009).

Moloney, E., *A Secret History of the IRA* (Londen 2007).

Mullholland, M., 'Irish Republican Politics and Violence before the Peace Process, 1968-1994', *European Review of History* Vol. 14 Num. 3 (2007) 397-421.

O'Beirne Ranelagh, J., *A Short History of Ireland* (Cambridge 1999).

Perry, D.L., *Partly Cloudy: Ethics in War, Espionage, Covert Action, and Interrogation* (Lanham 2009).

Phillips, W.D. Jr., en C.R. Philips, *A Concise History of Spain* (Cambridge 2010).

Poland, J.M., *Understanding Terrorism: Groups, Strategies, and Responses* (Englewood Cliffs 1988).

Sánchez-Cuenca, I., en P. Aguilar, 'Terrorist Violence and Popular Mobilization: The Case of the Spanish Transition to Democracy', *Politics & Society* 428 (2009) 428-453.

Schmid, A.P., e.a., *Political Terrorism: A New Guide to Actors, Authors, Concepts, Data Bases, Theories, and Literature* (Amsterdam 1988).

Shepard, W.S., 'The ETA: Spain Fights Europe's Last Active Terrorist Group', *Mediterranean Quarterly* Vol. 13 Num. 1 (2002) 54-68.

Stevenson, J., 'The Long Spoons of Ulster', *The National Interest* (Summer 2002) 89-100.

Sullivan, J., *ETA and Basque Nationalism: The Fight for Euskadi 1980-1986* (Londen 1988).

Woodworth, P., *Dirty War, Clean Hands: ETA, the GAL and Spanish Democracy* (Cork 2001).

Woodworth, P., 'The Spanish-Basque Peace Process: How to Get Things Wrong', *World Policy Journal* (Spring 2007) 65-73.

Worsthorne, P., '...And Ulster will be Right', *The National Interest* (Issue 44, Summer 1996).